

ZDRUŽENI NARODI

Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja

CAT/C/43/Add.4

22. julij 2002

Izvirnik: ANGLEŠKI

ODBOR PROTI MUČENJU

**OBRAVNAVA POROČIL, KI JIH DRŽAVE POGODBENICE ODDAJO PO
19. ČLENU KONVENCIJE**

**Drugo periodično poročilo, ki ga država pogodbenica odda v letu
1998**

SLOVENIJA¹

8. oktober 2001

KAZALO

	Odstavki
Uvod_____	1-6
I. K 1. in 4. členu_____	7-12
II. K 2. členu_____	13-75
III.. K 3., in 6. do 8. členu_____	76-86
VI. K 10. členu_____	87-95
V. K 11. in 12. členu_____	96-101
VI. K 13. členu_____	102-129
SEZNAM PRILOG	

¹ Uvodno poročilo, ki ga je Vlada Slovenije oddala je v dokumentu CAT/C/24/Add.5, za obravnavo na odboru glej dokument CAT/C/SR.428, 431 in 435 in Uradni zapisnik Generalne skupščine, Petinpetdeseto zasedanje, Dopnilo št. 44 (A/55/44), 189. – 212. odst.

Informacije, ki jih je Slovenija predložila v skladu s konsolidiranimi smernicami za uvodni del poročil držav pogodbenic je pod HRI/CORE/1/Add.35.

Priloge k poročilu so na voljo v spisu Sekretariata.

Uvod

1. Slovenska vlada je Odboru proti mučenju posredovala uvodno poročilo avgusta leta 1999 in dopolnilo k uvodnemu poročilu maja leta 2000.
2. S posebnim poudarkom na ugotovitvah in priporočilih, ki jih je Odbor proti mučenju posredoval slovenski vladi po obravnavi zadevnih poročil v dneh od 12. do 17. maja 2000, slovenska vlada v skladu z določili 19. člena Konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (OZN, 1984 - v tem poročilu: Konvencija proti mučenju OZN) Odboru proti mučenju posreduje periodično poročilo o uresničevanju Konvencije proti mučenju OZN v Republiki Sloveniji.
3. Zaradi zamud pri posredovanju predhodnega slovenskega poročila, pričujoče poročilo zajema obdobje od obravnave predhodnega poročila na zasedanju Odbora proti mučenju v Ženevi maja 2000 do 31. marca 2001. Relativno kratko referenčno obdobje je eden pglavitnih vzrokov za majhne spremembe v relevantnem pozitivnem pravu, sodni in upravni praksi ter večinskih pravnoteoretičnih stališčih v Sloveniji. Narava referenčnega obdobja je odpirala tudi posebne probleme pri zbiranju in vrednotenju statističnih podatkov: številni v času priprave pričujočega poročila še niso bili na razpolago v zadovoljivo statistično obdelani obliki ali pa so se nanašali na obdobja, širša od referenčnega obdobja, preračun v referenčno obdobje pa je bil iz tehničnih razlogov težaven ali celo nemogoč.²
4. Pri oblikovanju tega poročila so sodelovali: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije in še posebej Generalštab Slovenske vojske, Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije in še posebej njegova Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij, Ministrstvo za zdravstvo Republike Slovenije, Urad za narodnosti Vlade Republike Slovenije, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani – Katedra za kazenskopravne znanosti in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Njihova poročila so povzeta v tem poročilu oziroma priključena v polnem besedilu k temu poročilu kot priloge.
5. Statistični podatki in podatki "o praksi" so povzeti iz uradnih pisnih poročil zgoraj omenjenih ministrstev oziroma njihovih posebnih služb, razpoložljivih letnih in posebnih vmesnih poročil oziroma izjav za javnost Urada varuha človekovih pravic Republike Slovenije in publikacij Statističnega urada Republike Slovenije. Kjer je mogoče in smiselno, so omenjeni viri v poročilu posebej navedeni.
6. Slovenska pravnoteoretična besedila so povzeta zgolj tam, kjer služijo kot argument teoretične varovanosti standardov iz Konvencije proti mučenju OZN, predvsem glede vprašanj, do katerih se slovensko pravosodje in uprava še nista opredelila.

I. K 1. in 4. členu

7. Ne v osrednjem slovenskem materialnem kazenskopravnem zakonu – Kazenskem zakonu (med definicijami posameznih kaznivih dejanj³), niti v kakšni morebitni inkriminacijski normi, ki bi ji lahko pripisali značaj stranske kazenske zakonodaje Slovenija še naprej nima posebne definicije mučenja (posebne specialne transformacije definicije iz Konvencije proti mučenju OZN) oziroma nima predpisane posebne kazni zanj, formalno tudi niso sproženi nobeni zakonodajni postopki za tovrstne spremembe slovenskega

² Nekateri statistični podatki in konkretne sodne in upravne zadeve se sicer nanašajo na drugo polovico leta 1999 in prvo polovico leta 2000, vendar v času posredovanja dodatka k uvodnemu poročilu Odboru proti mučenju v začetku leta 2000 oziroma v času obravnave tega poročila maja 2000 še niso bili na razpolago v ustrezno celoviti obliki, pa so zaradi njihove informativne vrednosti v zvezi s spremembami v tokratnem referenčnem obdobju vključene v pričujoče poročilo.

³ Glej predstavitev zadevnega zakona v uvodnem slovenskem poročilu Odboru proti mučenju!

pozitivnega prava. Opazni pa so nekateri zanimivi neformalni premiki v smeri potencialne spremembe posebnega dela slovenske materialne kazenske zakonodaje v zvezi s prepovedjo mučenja.

8. Slovenska kazenskoppravna teorija, zlasti krogi strokovnjakov okrog dveh najvidnejših specializiranih znanstvenih institucij na področju kazenskega prava v Sloveniji - Pravne fakultete Univerze v Ljubljani in Inštituta za kriminologijo pri tej pravni fakulteti se je, spodbujena s priporočili Odbora proti mučenju o potrebi po posebni specialni inkriminaciji mučenja v pozitivnem kazenskem pravu Slovenije po zgledu 1. člena Konvencije proti mučenju OZN, v letih 2000 in 2001 intenzivneje ukvarjala s problematiko mučenja v materialnem kazenskem pravu.⁴ Zavedajoč se dejstva, da številne države (zlasti iz t.i. evrokontinentalnega pravnega kroga) kljub njihovi siceršnji relativno visoki teoretični in zakonodajni razvitosti kazenskega prava ne inkriminirajo mučenja kot posebnega kaznivega dejanja v duhu 1. člena Konvencije proti mučenju OZN, so omenjeni teoretiki v Sloveniji odprli javno strokovno razpravo o prednostih in pomanjkljivostih različnih možnih oblik vključitve posebnih kvalificiranih inkriminacijskih oblik oziroma posebne integralne inkriminacije mučenja (kot težke oblike povzročanja bolečin človeku s posebej perfidno udeležbo države) v trenutni Kazenski zakonik Republike Slovenije.

9. Dosedanja strokovna razprava o skladnosti slovenskega materialnega kazenskega prava (tako pozitivnega, kot njegove teoretične vsebine) s Konvencijo proti mučenju OZN je pokazala, da lahko konstrukcija stekov različnih inkriminacij slovenskega KZ skupaj z zelo široko definicijo uradne osebe po KZ, različnimi udeležbenimi oblikami in relativno široko razumljeno odgovornostjo za nepravne opustitvene izvršitvene oblike v veliki meri zagotovi ustrezno kaznivost mučenja v smislu konvencije. Posebej pa velja poudariti, da razprava istočasno nakazuje večinsko stališče, da vsaj s kriminalitetno-političnega vidika ni videti posebnih zadržkov, zakaj si mučenje v konvencijskem smislu ne bi zaslužilo še posebne inkriminacije, podobno kot je posebej inkriminiran npr. terorizem ali genocid.

10. Najprikladnejše domicilno poglavje morebitne nove inkriminacije mučenja bi bilo po mnenju slovenskih teoretikov v zadevni razpravi glede na predmet varstva, ki je po Konvenciji proti mučenju OZN v ospredju, poglavje kaznivih dejanj zoper uradno dolžnost in javna pooblastila (26. poglavje KZ), hkrati pa dodatno še poglavje kaznivih dejanj zoper vojaško dolžnost (27. poglavje KZ). Sprememba KZ v tej smeri bi zahtevala posege v nekatere inkriminacije, ki bi zaradi tega postale redundantne (npr. nekatere posebej kvalificirane oblike kaznivih dejanj zoper uradno dolžnost - kakršen je npr. člen 271/II. KZ, ki si ga praktično ne bi bilo več mogoče zamisliti zunaj konteksta mučenja v smislu Konvencije proti mučenju OZN). Zakonodajno-tehnično bi nova inkriminacija morala zajeti poleg temeljne tudi hude naklepne oblike, kot je npr. posebno huda telesna poškodba ali smrt osebe (podobno, kot to zakonodajalec stori glede smrti v določbi 388/IV. člena KZ).

11. V strokovni razpravi nekateri zagovarjajo stališče, naj se slovenski zakonodajalec odloči za zakonodajno-tehnično zahtevnejšo in obsežnejšo spremembo KZ - dopolnitev nekaterih kaznivih dejanj zoper telo, spolno nedotakljivost, človekove pravice idr. s kvalificiranimi oblikami (novimi odstavki inkriminacij), v katerih bi posebej - kot hujše - inkriminiral temeljno dejanje (npr. umor, telesno poškodbo, posilstvo, spolno nasilje, izsiljevanje izjave), storjeno v okoliščinah mučenja. Pri tem bi bilo potrebno v splošnem delu KZ podati definicijo mučenja (skladno z definicijo iz Konvencije proti mučenju OZN) ali pa tam glede vsebine pojma mučenje napatiti na Konvencijo proti mučenju OZN kot izpolnitveni blanketni akt.

12. Na predlog Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije, ki ga je potrdila Medresorska delovna skupina pri Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije za spremljanje problematike človekovih pravic kot posebno strokovno delovno telo, sestavljeno iz predstavnikov različnih slovenskih ministrstev in njihovih specializiranih služb, Urada varuha človekovih pravic Republike Slovenije, civilne družbe in raziskovalnih institucij, bo

⁴ Glej npr.: Korošec D. *Slovensko materialno kazensko pravo v luči konvencije proti mučenju OZN*. Pravnik 2000; 11-12: str. 769-791 [ISSN 0032-6976].

slovenska vlada kot odziv tako na priporočilo Odbora proti mučenju o potrebi po posebni specialni inkriminaciji mučenja v pozitivnem kazenskem pravu Slovenije, kot na rezultate dosedanje omenjene strokovne javne razprave v kratkem odločala o formalni pritegnitvi posebne neodvisne strokovne in znanstvene institucije, da pripravi strokovno mnenje o možnostih vključitve posebne inkriminacije mučenja v pozitivno slovensko kazensko pravo.

II. K 2. členu

Splošno

13. V referenčnem obdobju je Vrhovno sodišče Republike Slovenije na svoji občni seji dne 19. decembra 2000 sprejelo načelno mnenje, ki pomembno konkretizira določbe Zakona o kazenskem postopku⁵ o priporu, to je določb, ki so očitno potencialno pomembne v luči Konvenciji proti mučenju OZN. Po omenjeni odločitvi vrhovnega sodišča sme pripor po vložitvi obtožnice v smislu 250/V. člena Zakona o kazenskem postopku trajati največ dve leti do izreka sodbe sodišča prve stopnje (in ne npr. do dneva pravnomočnosti te sodbe).⁶ Odločitev Vrhovnega sodišča potencialno skrajšuje pripor v slovenskih kazenskih postopkih.

14. Varuh človekovih pravic RS v svojem zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu med drugim kritizira »skrb zbujujočo počasnost pri sprejemanju podzakonskih aktov, čeprav šele ti lahko podrobneje definirajo način uveljavljanja posameznih pravic, ki jih določajo zakoni, oziroma podrobneje določajo izvajanje omejitev, opredeljenih v zakonih«. Varuh svari, da velja pogosteje kot doslej »pripravljati in sprejemati podzakonske akte hkrati z zakonom, v izjemnih primerih pa primerno kratek zakonski rok ne sme biti prekoračen«. Kakorkoli pa že, v referenčnem obdobju je v Sloveniji stopilo v veljavo več pomembnih novih podzakonskih aktov. Od dne 24.6.2000 velja v Sloveniji nov, z vidika potencialnih kršitev Konvencije proti mučenju zelo relevanten podzakonski akt Zakona o policiji (*Ur.l. št.: 49/98 in 66/98*⁷): Pravilnik o policijskih pooblastilih (*Ur.l. št.: 51/2000*).

15. Pravilnik nadrobno in obsežno ureja meje pristojnosti policistov pri njihovih uradnih stikih s posamezniki. Pojem policijskih pooblastil definira kot ukrepe, določene z zakonom, ki policistom omogočajo opravljanje njihovih nalog (2. člen pravilnika). Pri tem se sme posamezno policijsko pooblastilo uporabiti zgolj tako, da ne povzroča škode, ki ni v sorazmerju z njegovim namenom in zastavljenimi zakonitimi cilji njegove uporabe. Po izrecni določbi II. odstavka 4. člena pravilnika smejo policisti uporabiti le »tisto pooblastilo, ki posameznika in javnost najmanj prizadene«. Prisilna sredstva je dopustno uporabljati samo tako dolgo, dokler njihov namen še ni dosežen ali dokler se ne izkaže, da namena ne bo mogoče doseči. Po določbi 5. člena mora policist vselej uporabiti najmilejše od možnih prisilnih sredstev, hujše pa le, »če je bila uporaba milejšega prisilnega sredstva neuspešna ali če zaradi okoliščin in razlogov za varnost življenja, osebno varnost in premoženje ljudi ni bila mogoča«. Pravilnik v določbi 6. člena zahteva, da se vsako policijsko pooblastilo »izvede strokovno in odločno, vendar obzirno, tako da brez potrebe ne prizadene osebnega dostojanstva oseb v postopku«, posebej pa navaja tudi prepoved mučenja z besedami: »Pri izvajanju policijskih pooblastil ne sme biti nihče podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju« (6/II. člen). Pravilnik od policistov zahteva še posebej obzirno ravnanje v postopkih z otroki ali mladoletniki, to je osebami mlajših od 14 let oziroma od 14 do 18 let starosti. Po določbi 8. člena se policijsko pooblastilo izvede tako, »da se ne ogroža življenja in varnosti oseb, ki niso v postopku, da se teh oseb po nepotrebem ne vznemirja in se jim ne nalaga nepotrebnih obveznosti«, medtem ko je po določbi 12. člena treba o uporabi vsakega policijskega pooblastila poročati »v poročilu o opravljenem delu« ali vsaj v obliki uradnega zaznamka. Pravilnik v členih 14 do 16 nadrobno ureja način izvajanja in uporabe posameznih policijskih pooblastil (splošnih policijskih pooblastil, tajnih policijskih ukrepov, prisilnih sredstev in policijskih pooblastil na vodah).

⁵ Glej uvodno poročilo Slovenije Odboru proti mučenju!

⁶ Vir: *Pravna praksa 2001*; 3-4: str. 19 [ISSN 0352-0730].

⁷ Zakon je bil nadrobno predstavljen v aneksu k predhodnem poročilu Odboru proti mučenju.

16. Uporaba sredstev za vklepanje in vezanje (lisc, plastične zatege, vrvice in podobnih primernih sredstev) je npr. po določbah 113 do 115. člena dopustna le, »če obstaja sum, da se bo oseba upirala ali samopoškodovala«, oziroma »izvedla napad ali pobegnila«, načeloma prepovedana pa je pri otrocih, vidno bolnih, starih, onemoglih, vidno težkih invalidih in vidno nosečih, »razen če ti neposredno ogrožajo svoje življenje, življenje koga drugega ali policista«.⁸

17. V referenčnem obdobju je bilo sprejetih nekaj podzakonskih aktov Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (*Ur.l., št.: 22/2000*)⁹, ki so po naravi stvari relevantni v boju proti mučenju v smislu Konvencije proti mučenju OZN. Pravilnik o izvrševanju kazni zapora (*Ur.l., št.: 102/2000*), ki velja od dne 18.11.2000, v 139 členih podrobno ureja izvrševanje kazni zapora, mladoletniškega zapora in kazni zapora, izrečene v postopku o prekršku. Po določilu 2. člena pravilnika mora izvrševanje vseh teh kazni potekati tako, da »omogoča usposabljanje obsojenca za življenje na prostosti«, obsojenci bivajo v dnevnih prostorih, spijo pa v spalnicah, ki »morajo biti svetle, suhe, zračne in dovolj velike«, na vsakega obsojenca »v enoposteljni sobi mora biti najmanj 9m², v večposteljni sobi pa najmanj 7m² površine« (27. člen). V bivalnih prostorih morajo biti »praviloma sanitarije (stranišča na izplakovanje in pitna voda), ki so obsojencem vsak čas dostopne« (28. člen), postelje obsojencev pa morajo biti opremljene »s primernim vložkom, dvema rjuhama ali prevleko, blazino in potrebnim številom odej«, pri čemer se mora posteljnina menjati s svežo najmanj vsakih 14 dni (29. člen). Samica v smislu 97. člena pravilnika, to je poseben prostor za izvrševanje disciplinskega ukrepa oddaje v samico kot najhujšega disciplinskega ukrepa zoper obsojenca, mora biti opremljena s posteljo, mizo in stolom ter sanitarijami (98. člen). Obsojenci morajo po pravilniku dnevno dobivati tri obroke hrane: zajtrk, kosilo in večerjo, vse na podlagi normativov in jedilnikov, ki so verificirani pri pristojni državni instituciji in se enotno uporabljajo v vseh zavodih za prestajanje zaporne kazni v Sloveniji (32. člen). Po določbi II. odstavka 32. člena pravilnika se obsojencem, ki ne jedo določene hrane »iz verskih ali drugih razlogov (vegetarijanci) [...] v skladu z možnostjo zavoda [za izvrševanje kazni zapora] zagotovi ustrezna prehrana«. Obsojenci, ki delajo, pa dobijo po določbi 33. člena pravilnika še dodatni obrok hrane na delovni dan, medtem ko bolni obsojenci dobivajo hrano po navodilih zdravnika (dietno hrano), kot to izrecno zahteva 36. člen pravilnika. Po določbi 90. člena pravilnika morajo biti medsebojni odnosi obsojencev »strpni in korektni«. Prepovedano je »izvajanje pritiskov skupin ali posameznikov nad drugimi skupinami ali posamezniki, medsebojno obračunavanje, žaljenje, poniževanje ali zasmehovanje«.

18. Podobne določbe, kot v opisanem Pravilniku o izvrševanju kazni zapora najdemo še v enem podzakonskem aktu Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij: Pravilniku o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v prevzgojni dom (*Ur.l., št.: 73/2000*), ki je stopil v veljavo 27.8.2000. Določba 2. člena tega pravilnika npr. zahteva, da mora izvrševanje zadevnega vzgojnega ukrepa »potekati tako, da omogoča mladoletniku izobraževanje, priučevanje in usposabljanje za delo, športno ter ustvarjalno in kulturno udejstvovanje«. Prevzgojni dom kot izvajalec vzgojnega ukrepa je po določilih istega člena »dolžan ukreniti vse, kar je potrebno, da prepreči izvajanje pritiskov skupin mladoletnikov ali posameznikov nad drugimi skupinami, ali posamezniki, medsebojno obračunavanje ali ustrahovanje, izkoriščanje, žaljenje, poniževanje ali zasmehovanje«. Po pravilniku dobijo mladoletniki med izvrševanjem vzgojnega ukrepa dnevno najmanj tri obroke hrane, ki se pripravljajo po normativih, potrjenih s strani Inštituta za varovanje zdravja Republike Slovenije¹⁰ (18. člen). Po določilu 20. člena pravilnika je prevzgojni dom dolžan varovancem organizirati »koristno in smotno izrabo prostega časa«.

19. Posebno poglavje pravilnika je posvečeno disciplinski odgovornosti varovancev. Najhujša disciplinska sankcija - namestitev v poseben prostor se po določbah 54. člena

⁸ Vsaj omeniti velja še en nov podzakonski akt Zakona o policiji, Odredbo o delih, ki jih policist ne sme opravljati (*Ur.l., št.: 79/2000*), ki – kot že ime pove – poskuša normativno doprinesati k neodvisnosti delovanja policije in njenemu ugledu v družbi.

⁹ Glej nadrobno predstavitev v uvodnem slovenskem poročilu Odboru proti mučenju!

¹⁰ Gre za neodvisno znanstveno in strokovno institucijo s sedežem v Ljubljani.

zagotavlja v prostoru, ki mora biti opremljen s posteljo, mizo in stolom in sicer zagotavljati »ustrezne higienske in zdravstvene pogoje«.

20. Hišni redi zavodov za prestajanje kazni zapora kot posebni podzakonski akti Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij so trenutno v fazi usklajevanja z novo zakonodajo za izvrševanje kazenskih sankcij (predstavljeno v aneksu k uvodnemu poročilu Slovenije Odboru proti mučenju in v pričujočem poročilu, zgoraj). V postopku sprejema je še več drugih podzakonskih aktov Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij.

21. V praksi se je pokazalo, da vsebujejo številne določbe Zakona o carinski službi (*Ur.l. št.: 56/99*), ki je začel veljati dne 14. julija 1999, predvsem njegovega četrtega poglavja, posvečenega pooblastilom, ki jih imajo pooblaščené uradne osebe carinske službe, velik potencial kršitev človekovih pravic. Nekatera pooblastila delavcev carine so namreč po teh določbah takšne narave, da so primerljiva s policijskimi pooblastili po Zakonu o policiji¹¹. Cariniki smejo npr. vabiti osebe v uradne prostore, zaseči dokumente, ustaviti, pregledati in preiskati vsako prevozno sredstvo, vstopiti v določene objekte, pregledati poslovne in druge prostore (za pregled poslovnih prostorov brez soglasja je potrebna odločba sodišča), opraviti osebni pregled osebe itd. Preiskava prevoznega ali prenosnega sredstva se lahko opravi že v primeru razlogov za sum (kar je sorazmerno nizka stopnja verjetnosti) kršitve carinskih, trošarinskih ali drugih predpisov, katerih izvajanje je v pristojnosti carinske službe. Tudi za pregled osebe zadostujejo razlogi za sum, da se kršijo ali so se kršili navedeni predpisi. Gre za pooblastila, ki se v praksi zelo lahko iz svojega zakonitega namena spremenijo v kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Na to dejstvo med drugim opozarja tudi Varuh človekovih pravic v svojem zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu¹². To je bil tudi eden od razlogov, da je bil v letu 2000 sprejet relativno nadroben podzakonski akt omenjenega zakona, Pravilnik o načinu izvajanja pooblastil pooblaščenih uradnih oseb carinske službe (*Ur.l., št.: 65/2000*), ki v 58 členih nadrobneje ureja pravice prizadetih oseb v stikih s carinsko službo. Po določbi 3. člena pravilnika smejo tako cariniki »izvajati le tiste ukrepe, ki jih določa zakon in s katerimi se ob najmanjših škodljivih posledicah za pravne in fizične osebe doseže izvršitev naloge«. V določbi II. odstavka istega člena pravilnika najdemo zahtevo, da morajo cariniki pri opravljanju svojih dolžnosti z ljudmi »ravnati obzirno in pri tem paziti, da ne škodujejo njihovi časti in dobremu imenu, ne prizadenejo njihovega osebnega dostojanstva in jih ne vznemirjajo po nepotrebem ali jim nalagajo nepotrebne obveznosti«.

22. Izvršilni odbor Slovenskega sodniškega društva je na svoji seji dne 15.12.2000 določil osnutek Kodeksa sodniške etike (*Sodnikov informator*¹³ št. 1/2001, str. 45-52) in ga poslal v strokovno obravnavo članom društva. Sodniško društvo namerava kodeks etike sprejemati na svojem Občnem zboru, predvidenem v mesecu juniju 2001. V osnutku Kodeksa sodniške etike »kot zapisa najpomembnejših načel, po katerih se ravna vsak sodnik« (določba I. člena) je med drugim najti zahtevo, da sodnik »vzpostavlja in vzdržuje korektne in spoštljive odnose s sodelavci in z udeleženci v postopkih« (določba IX. člena), kar nedvomno izključuje tudi vse oblike mučenja v smislu Konvencije proti mučenju OZN.

23. Vsebinsko zelo sorodne določbe, zlasti o nujnosti spoštljivih odnosov do strank je najti tudi v Kodeksu ravnanja javnih uslužbencev (*Ur.l., št.: 8/2001*) kot posebnemu kodeksu etike v slovenski državni upravi, ki ga je sprejela Vlada Republike Slovenije.

Težave v praksi

24. Etnične in podobne manjšine so značilno izpostavljene posebnim potencialom kršitev človekovih pravic in zato potrebne posebne skrbi večine v družbi za varovanje njihovih pravic. V Sloveniji tradicionalno socialno in kulturno močno izstopa zgolj etnična skupina Romov, ki naj ji pričujoče poročilo tudi v luči priporočil Odbora proti mučenju iz maja 2000 posveti nekaj več pozornosti.

¹¹ Glej nadrobneje v aneksu k uvodnemu poročilu Slovenije Odboru proti mučenju!

¹² Glej str. 33 poročila za leto 1999.

¹³ Interno sodniško glasilo, ki ga izdaja evidenčni oddelek Vrhovnega sodišča RS v Ljubljani.

25. Po podatkih Urada za narodnosti Vlade Republike Slovenije, posebne državne službe, ki po uradni dolžnosti bdi nad položajem etničnih in narodnih manjšin v Republiki Sloveniji, v 20 slovenskih občinah živi med 7000 in 10000 pripadnikov romske etnične skupnosti¹⁴ (čeprav se jih je ob zadnjem popisu prebivalstva leta 1991 za Rome opredelilo le 2293). Dobra polovica Romov živi v Prekmurju, to je na skrajnem vzhodu države, preko 2000 na Dolenjskem in v Beli Krajini, ostali pa v majhnem številu na nekaterih drugih koncih Slovenije. Število romskega prebivalstva po ugotovitvah Urada za narodnosti Vlade RS rahlo narašča, število družinskih članov pa zmanjšuje, najverjetneje zaradi specifičnih socialnih težav Romov. Približno polovica Romov v Sloveniji je stara pod 18 let. Največje romsko naselje (Pušča pri Murski Soboti) naseljuje 650 Romov. Večina slovenskih Romov živi v naseljih, ki so izolirana od ostalega prebivalstva ali na robu naseljenih območij. Okrog 12% jih živi v stanovanjih, 39% v zidanih stanovanjskih hišah (od teh polovica brez potrebnih upravnih dovoljenj), preostali pa v zasilnih bivališčih: barakah, prikolicah, kontejnerjih. Po podatkih, s katerimi razpolaga Urad za narodnosti RS, je redno zaposlenih zgolj 13% Romov, priložnostno ali sezonsko zaposlitev ima 25% Romov, kar 74% pa jih prejema različne oblike državne socialne pomoči. V šolskem letu 1998/99¹⁵ je osnovne šole v Sloveniji obiskovalo 1067 romskih učencev, oddelki z izključno romskimi učenci pa so postali redkost (v šolskem letu 1998/99¹⁶ jih je bilo še 7), kar skupaj velja oceniti kot odraz trenda izboljšanja integracije Romov v širšo slovensko družbeno skupnost. Res pa je na drugi strani, da se je v istem šolskem letu v nadaljnje šolanje vključilo relativno malo, le 58 romskih otrok.

26. Kot poroča Urad za narodnosti Vlade Republike Slovenije dne 15.2.2001, se je položaj Romov v Sloveniji v zadnjih letih izboljšal. Na podlagi 65. člena Ustave Republike Slovenije, ki opredeljuje položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji, so bile določbe o posebnih pravicah Romov vključene v številne področne zakone, na njihovi podlagi pa oblikovani različni posebni resorski programi za izboljšanje družbenega položaja Romov, med drugim – kot deloma že poročano v uvodnem poročilu Slovenije Odboru proti mučenju - Program ukrepov za pomoč Romom, ki ga je Vlada RS sprejela leta 1995, pa tudi poseben program Ministrstva za šolstvo in šport RS na področju vzgoje in izobraževanja romskih otrok, posebni ukrepi Vlade RS z dne 1.7.1999 za delovanje državnih organov v zvezi z Romi ipd. Oblikovana je bila Komisija Vlade RS za zaščito romske etnične skupnosti v sestavi predstavnikov ministrstev državnih organov, nekaterih občin in predstavnika Zveze Romov Slovenije kot posebne zveze društev. V zadnjih letih je bilo v Sloveniji ustanovljenih tudi osem romskih društev, med katerimi velja posebej izpostaviti nova v Beli krajini in na Dolenjskem, to je slovenskih pokrajinah, kjer je bila društvena dejavnost Romov doslej relativno zanemarjena. Zadnji sprejeti Proračun Republike Slovenije je glede na predhodni državni proračun v postavki »romsko udejstvovanje in organiziranost« povečal za indeks 400.

27. Po podatkih Urada za narodnosti Vlade Republike Slovenije se je v referenčnem obdobju nekoliko izboljšala dejanska politična zastopanost Romov v lokalni samoupravi, medtem jo si je večji napredek na tem področju obetati od institucije stalnih predstavnikov Romov v organih lokalne samouprave v številnih slovenskih občinah, kot to predvidevajo določbe Zakona o lokalni samoupravi, ki je pravkar v zakonodajnem postopku.

28. Ker so Romi v Sloveniji državljani Republike Slovenije, nekateri pa v Republiki Sloveniji živijo tudi kot tujci, so v statističnih obdelavah lahko zajeti bodisi kot državljani Republike Slovenije bodisi kot tujci. Slovenska policija tako nima natančnega pregleda nad postopki, ki jih policisti izvajajo proti osebam romske narodnosti. Policija nima zakonske podlage za zbiranje, obdelovanje in shranjevanje podatkov o narodnostni ali etnični pripadnosti. Na podlagi zakona o policiji lahko evidence policije vsebujejo le naslednje osebne podatke:

¹⁴ Podatki temeljijo na zbranih ocenah organov socialnega skrbstva, vzgojno izobraževalnih ustanov ipd.

¹⁵ Zadnji razpoložljivi uradni podatek.

¹⁶ Zadnji razpoložljivi uradni podatek.

- ime in priimek;
- rojstne podatke (dan, mesec, leto, kraj);
- naslov stalnega in /ali začasnega prebivališča;
- državljanstvo.

Podobno velja za Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije oziroma njegovo Upravo za izvrševanje kazenskih sankcij.

29. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije poudarja, da v okviru svojih pristojnosti z Romi v Sloveniji dalj časa imenitno sodeluje. Na ministrstvu obstaja poseben program in model varovanja kulturnih pravic (novodobnih) manjšin, ki je posebej uporaben prav v zvezi z Romi. Ministrstvo za kulturo RS izpostavlja mednarodni seminar, ki ga je skupaj s Svetom Evrope organiziralo v dneh 29. in 30. septembra 2000 z naslovom »Instrumenti javnih oblasti na področju varovanja kulturnih pravic manjšin«. Seminar je vključeval tudi problematiko romske populacije v Sloveniji in je bil po trditvah ministrstva deležen številnih mednarodnih pohval. Predviden je tudi t.i. follow up tega seminarja.

30. Kljub nekaterim očitnim premikom na bolje pri splošnem socialnem položaju Romov v Sloveniji, pa Urad za narodnosti Vlade RS ugotavlja, da stanje še ni zadovoljivo, in da bo država zlasti za urejanje bivalnih in stanovanjskih razmer Romov morala v bodoče nameniti več sredstev.

Pridržanje

31. Po podatkih Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije s prostori za pridržanje razpolaga 66 policijskih enot, od tega pa le 44 prostorov ustreza veljavnim normativom (41 za pridržanje do 12 ur in 3 za pridržanje nad 12 ur). Od leta 1999 je bilo v Republiki Sloveniji obnovljenih več prostorov za pridržanje na policijskih postajah in oddelkih (PP Ribnica, PP Škofja Loka, PMP Brnik - mednarodni prostor za zavrnjene tujce, PP Laško, PO Rogaška Slatina, PP Ravne na Koroškem, PP Jesenice, PO Lenart, PP Celje, PP Tolmin, PP Vrhnika, PP Krško, PP Idrija). Vsi prostori, ki so bili obnovljeni ali zgrajeni v zadnjih dveh letih, ustrezajo veljavnim normativom za gradnjo in vzdrževanje prostorov za pridržanje do 12 ur. Od normativov pa odstopajo prostori za pridržanje nad 12 ur na PP Krško in PP Tržič (ležišče je primerno le za 12-urna pridržanja, v bivalnem delu prostora ni umivalnika). V vseh tistih policijskih enotah, kjer prostori za pridržanja toliko odstopajo od normativov, da niso zagotovljeni osnovni pogoji, pridržanj ni dovoljeno izvajati.

32. V letu 2001 je predvidena obnova prostorov za pridržanje na PP Sežana, PP Nova Gorica, PO Hrastnik, PP Ormož, PP Postojna, PMP Kobarid, PMP Kranjska Gora, PO Bled, PP Gornja Radgona in PP Črnomelj. V okviru novogradenj je predviden zaključek gradnje objektov PP Ptuj in PMP Bovec. Obnova vseh prostorov za pridržanje poteka že več let, vendar bo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev potekala še nekaj let.

33. Ministrstvo za notranje zadeve RS prav posebej pojasnjuje problematiko v zvezi z azilnim domom na Celovški cesti v Ljubljani, na katero v svojem poročilu opozarja tudi Odbor proti mučenju maja 2000. Prehodni dom Republike Slovenije za tujce (PDT) je v letih 1991 do 2000 deloval na podlagi prejšnjega zakona o tujcih, ki ga je sprejela Republika Slovenija po osamosvojitvi leta 1991. Zakon je urejal nastanitev in oskrbo tujcev, prosilcev za priznanje statusa begunca v Republiki Sloveniji (azil), in tujcev, ki so čakali na odstranitev iz države. Formalno je PDT prenehal obstajati po sprejetju novega zakona o tujcih in zakona o azilu leta 1999. Novi zakon o tujcih je predvidel ustanovitev centra za tujce, zakon o azilu pa ustanovitev azilnega doma. Obe ustanovi sta s 1. januarjem 2000 prevzeli naloge nekdanjega PDT, obenem pa tudi številne nove naloge v skladu z določbami nove zakonodaje.

34. Center za tujce in azilni dom obravnavata dve različni, tudi po mednarodnih standardih drugače razvrščeni kategoriji oseb (tujce v postopku odstranitve iz države in prosilce za status begunca), ki sta bili v času obstoja PDT nastanjeni skupaj, kar se je ves čas kazalo kot neprimerno, proti temu pa so protestirale tudi mednarodne organizacije (UNHCR in druge mednarodne ustanove). Temeljni razlog za ločeno zakonsko ureditev obeh kategorij pa je bil v prizadevanju Republike Slovenije, da s sprejetjem moderne, evropsko primerljive zakonodaje ter ob spoštovanju temeljnih človekovih pravic in svoboščin zagotovi prosilcem za azil učinkovit dostop do mednarodne zaščite, ostalim kategorijam tujcev pa ustrežno obravnavo pri vseh postopkih, ki jih izvajajo državni organi ob uveljavljanju standardov in pravil s tega področja.

35. Center za tujce tako v skladu z določili zakona o tujcih in predpisi o organizaciji in delovanju Ministrstva za notranje zadeve RS deluje kot notranja organizacijska enota uprave uniformirane policije v generalni policijski upravi. Kot specializirana enota policije izvaja prisilno odstranjevanje tujcev iz države v primerih, ko tujec tega ne stori v določenem roku, ali ga iz kakršnihkoli razlogov ni mogoče takoj odstraniti. Center za tujce je pristojen za sprejem, nastanitev in oskrbo tujcev ter za uspešno izvedbo postopka prisilne odstranitve iz države. V centru veljajo posebna pravila bivanja in gibanja, kar ureja Pravilnik o posebnih pravilih bivanja in gibanja tujcev v centru za odstranjevanje tujcev in pogojih ter postopku za uporabo milejših ukrepov (*Ur.l., št. 61/99*).

36. Center izvaja sprejem, nastanitev in oskrbo tujcev za čas, ki je nujno potreben za njihovo odstranitev iz države, ter omejuje svobodo gibanja tujcev v obsegu in na način, ki še zagotavlja uspešno odstranitev tujca iz države, toda ne dlje kot za šest mesecev. V centru za tujce se lahko tujcu, ki je v postopku odstranitve iz države, ob pogojih, ki jih določa zakon o tujcih (57. člen), odredi tudi bivanje pod strožjim policijskim nadzorom, kar pomeni omejitev svobode gibanja na prostore, določene za ta namen. Umestitev tega centra v upravo uniformirane policije oziroma generalno policijsko upravo je po mnenju Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije ustrežna, ker zagotavlja hitrejše in bolj ekonomično izvajanje nalog.

37. Število tujcev, nastanjenih sprva v prehodnem domu za tujce, po l. 1999 pa v centru za tujce, se je v obdobju od leta 1992 izredno povečalo. Nadrobni podatki so razvidni iz priloge k temu poročilu »Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije – podatki o uresničevanju Konvencije proti mučenju OZN« in prilog k tej prilogi.

38. S formalno ločeno obravnavo prosilcev za azil in tujcev, ki so v postopku prisilne odstranitve iz države, ki izhaja iz nove zakonodaje in vključuje tudi ločeno bivanje teh oseb, je po mnenju Ministrstva za notranje zadeve RS izpolnjen pomemben cilj, vendar je to le prvi korak. V prihodnje bo treba zagotoviti tudi dejanske pogoje za dosledno izvajanje novih zakonskih določb. Kljub formalni ločitvi obeh kategorij tujcev pa center za tujce in azilni dom še vedno delujeta v skupni zgradbi nekdanjega prehodnega doma za tujce na Celovski cesti v Ljubljani, kar onemogoča dejansko ločeno nastanitev teh kategorij tujcev.

39. Zaradi tega Ministrstvo za notranje zadeve RS v zadnjem letu pospešeno išče možnosti za pridobitev dodatnih objektov na primernih lokacijah, kar bi omogočilo tudi prostorsko popolnoma ločeno obravnavanje teh kategorij tujcev. Vendar mu dodatnih nastanitvenih zmogljivosti in primernih objektov zaenkrat še ni uspelo najti. Center za tujce razpolaga s skupno 325 ležišči, od tega v Ljubljani s 140, na Velikem Otoku pri Postojni s 145 in v Prosenjakovcih s 40 ležišči. Zaradi velikega števila tujcev so bile v letu 2000 bivalne zmogljivosti večkrat močno presežene. Spoštovanje standardov nastanitve, ki veljajo tudi za osebe, ki jim je v postopkih odstranitve iz države omejeno gibanje, je v takšnih razmerah zelo težavno. Kljub temu si vodstvo centra za tujce prizadeva zmanjšati prenapolnjenost prostorov, izboljšati bivalne razmere, zagotoviti ločene prostore za tujce glede na spol, starost, narodnost in druge kriterije, zagotoviti nemoteno delovanje oddelka za mladoletnike brez spremstva, izboljšati higienske razmere, spoštovati zasebnost, zagotoviti prostore za družabne stike, igro in izobraževanje otrok. Minister za notranje zadeve je policiji posredoval posebne usmeritve za izboljšanje stanja na tem področju.

Pripravljen pa je tudi idejni projekt za izgradnjo novega objekta centra za tujce s pomočjo sredstev iz programa Phare.

40. Problematiko ilegalnih migracij in s tem povezano prenapolnjenost in slabe bivalne razmere v centru za tujce je večkrat, tudi v referenčnem obdobju obravnavala Vlada RS, in sprejela vrsto sklepov za izboljšanje stanja. Perečo problematiko ilegalnih migracij sta februarja 2001 obravnavala tudi Svet za nacionalno varnost Republike Slovenije in Odbor za notranjo politiko državnega zbora Republike Slovenije. Po omenjenih zasedanjih je Ministrstvo za notranje zadeve RS še pospešilo prizadevanja za izboljšanje še naprej neprimerne stanja v prenatrpanem azilnem domu na Celovski cesti v Ljubljani. Med drugim so opazne tudi različne medijske dejavnosti za omejevanje oziroma preprečevanje neprimernih odzivov slovenske javnosti (vključno s stanovalci neposredne okolice azilnega doma v Ljubljani) na povečano število prosilcev za azil v Sloveniji oziroma nastanjenih oseb v azilnem domu v Ljubljani.

41. V zadnjih dveh letih po zagotovilih Ministrstva za notranje zadeve RS ni bilo primerov smrti med pridržanimi osebami, v štirih primerih pa so pridržani poskušali storiti samomor. Policisti so samomre preprečili, poskrbeli za ustrezno zdravniško pomoč in o dogodkih poročali okrožnemu državnemu tožilcu. V zvezi s tem v referenčnem obdobju ni bil sprožen disciplinski ali soroden postopek zoper policiste, niti kazenski postopek zoper policiste.

42. V referenčnem obdobju je pri izvajanju ukrepov in postopkov policije umrlo 6 oseb, med njimi trije tuji državljani. Tri osebe so bile ubite s strelnim orožjem policistov (oborožen morilec pri poskusu prijetja; oseba, za katero je bila razpisana tiralica, pri poskusu prijetja; ilegalni prebežnik ob naključni sprožitvi orožja pri napadu na policista). Dve osebi sta pri poskusu prijetja storili samomor z lastnim orožjem, v enem primeru pa je oseba v postopku med hišno preiskavo umrla zaradi zdravstvenih razlogov.

43. Tudi v referenčnem obdobju je bil v vseh primerih opisanih smrti sprožen predpisan postopek ugotavljanja dejanskega stanja in odgovornosti za smrt. Po zagotovilih Ministrstva za notranje zadeve RS so bila opravljena vsa preiskovalna in druga dejanja, določena v Zakonu o kazenskem postopku (ogled kraja dejanja, zbiranje obvestil, zaseg predmetov, izvedeništv, hišna in osebna preiskava idr.). O ugotovljenih dejstvih in okoliščinah je bil v skladu z določbami Zakona o kazenskem postopku obveščen državni tožilec s poročilom ali kazensko ovadbo. V vseh primerih smrti pri izvajanju policijskih pooblastil je bil opravljen tudi ogled kraja dejanja, ki ga vodi preiskovalni sodnik.

44. Poleg tega je bilo zaradi uporabe prisilnih sredstev v referenčnem obdobju hudo poškodovanih 5 oseb. V treh primerih so policisti uporabili prisilna sredstva zaradi napada nanje, v enem primeru zaradi agresivnega vedenja osebe v postopku pri sodniku za prekrške, v enem primeru pa zaradi agresivnega vedenja vklenjene osebe v intervencijskem vozilu policije.

45. V vseh primerih, ko je v referenčnem obdobju policist uporabil strelno orožje ali s prisilnim sredstvom povzročil komu hude, posebno hude telesne poškodbe ali celo smrt, je generalni direktor policije ali direktor policijske uprave, v kateri dela policist, ki je uporabil prisilno sredstvo, v skladu z določili novega Pravilnika o policijskih pooblastilih (*glej tudi zgoraj*) določil najmanj tričlansko komisijo, ki je raziskovala vse okoliščine uporabe prisilnega sredstva, sestavila zapisnik in dala mnenje o tem, ali je bilo prisilno sredstvo zakonito in strokovno uporabljeno.

46. V enem od zgoraj navedenih primerov (ko je policist pri poskusu prijetja ubil osebo, za katero je bila razpisana tiralica), je državni tožilec sprožil preiskavo po zakonu o kazenskem postopku, v ostalih primerih pa ni bilo ugotovljenih morebitnih nepravilnosti pri ravnanju policistov.

47. Osebe na prestajanju kaznovane sankcije, povezane z odvzemom prostosti so iz očitnih razlogov zanimive tudi v okviru Konvencije proti mučenju OZN. Po podatkih Ministrstva za pravosodje Republike Slovenije oziroma njegove Uprave za izvrševanje

kazenskih sankcij je na dan 1.1.2000 prestajalo kazen zapora v slovenskih zavodih za izvrševanje kazenskih sankcij 656 obsojencev. Na dan 31.12.2000 je bilo na prestajanju kazni zapora 738 obsojencev. Novo sprejetih obsojencev v letu 2000 je bilo 973, to je za 14,2% več kot leto prej. Število vseh obsojenih, ki so v letu 2000 prestajali zaporno kazen je bilo 1629, to je 13,8% več kot leto prej. Število zaprtih oseb v Sloveniji kontinuirano narašča že več let.¹⁷

48. Po ugotovitvah Ministrstva za pravosodje RS je skupna zmogljivost zavodov za prestajanje kazni zaporov v Sloveniji 1072 postelj. Povprečna zasedenost je 68 %, če pa prištejemo še približno 330 pripornikov, pa je zasedenost razpoložljivih postelj 110 %. To pa že predstavlja problem v večini zavodov za prestajanje kazni zapora.

49. Na podlagi slovenske zakonodaje o omejevanju porabe tobačnih izdelkov so po navedbah Ministrstva za pravosodje RS v referenčnem obdobju v vseh zavodih za izvrševanje kazni zapora vzpostavili nekadilske prostore (spalnice, dnevne sobe, oddelke), kadilstvo zaprte osebe pa se upošteva že ob nameščanju v bivalne prostore, tako da po možnosti ni kombinacij kadilec-nekadilec.

50. V letu 2000 so v slovenskih zaporih umrli 4 obsojenci, eden zaradi samomora. V vseh primerih smrti varovanca v zaporu ali prevzgojnem domu je tudi v referenčnem obdobju dogodek raziskala posebna komisija, v kateri je tudi preiskovalni sodnik, zdravnik in predstavnik policije. Komisija v praksi vedno odredi obdukcijo trupla. V letu 2000 v zvezi z nobeno omenjenih smrti ni bila vložena kazenska obtožnica.

51. V letu 2000 se je samopoškodovalo 11 obsojencev in 9 mladoletnikov, 46 obsojencev pa je bilo poškodovanih s strani drugih. Slednje poškodbe so po zagotovilih Ministrstva za pravosodje RS obravnavali v okviru disciplinskih postopkov kot disciplinske prestopke.

52. Slovenska policija je leta 2000 obravnavala poročilo, ki jo je slovenska delegacija predstavila odboru OZN za preprečevanje mučenja. Na podlagi tega poročila in poznejših priporočil Odbora proti mučenju po Konvenciji proti mučenju OZN, so bile sprejete konkretne naloge policije na področju izvajanja nadzora, pripravljeni so bili ustrezni interni akti in usmeritve ter prilagojeni programi usposabljanja policistov. Pripravljene so bile tudi celovite usmeritve za izvajanje policijskih pridržanj, v skladu s priporočili Odbora proti mučenju pa je prišlo tudi do urejanja razmer v objektih centra za tujce v Ljubljani, Prosenjakovcih in na Velikem Otoku pri Postojni. Priporočila Odbora proti mučenju so bila prav tako upoštevana v letnem delovnem načrtu pristojnega sektorja uprave uniformirane policije generalne policijske uprave za leto 2001.

53. V generalni policijski upravi je bila ustanovljena skupina, ki je pripravila nove evidenčne obrazce, ki se izpolnjujejo ob odvzemu prostosti oziroma v primeru pridržanj, uporabljajo pa se od oktobra 2000.

54. V računalniških evidencah policije so bile aplikacije o pridržanju v policijskih enotah prilagojene tako, da omogočajo nadzor in odkrivanje napak. Izpis napak je posredovan policijskim upravam, ki na tej podlagi opravijo nadzor v policijskih enotah. Na ta način so bile že ugotovljene nekatere nepravilnosti pri izvajanju pridržanj v policijskih enotah.

55. Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi Rehbok proti Sloveniji (mučenje) je bila prevedena v slovenski jezik in bo po zagotovilih Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije uporabljena kot podlaga za pripravo učnih gradiv za izobraževanje in usposabljanje v srednji in višji policijski šoli, visoki policijsko-varnostni šoli in pri pouku praktičnega postopka, ki se izvaja v vseh policijskih enotah v državi.

¹⁷ Nadrobnejši uradni podatki o strukturi zaporniške populacije v Sloveniji so razvidni iz priloge k pričujočemu poročilu »Ministrstvo za pravosodje RS - podatki za poročilo o Konvenciji proti mučenju OZN« (str. 1-5).

56. Primer je bil podrobneje obravnavan tudi na sestanku vodstev uprav kriminalistične in uniformirane policije generalne policijske uprave. Kriminalistična policija, katere pripadniki so izvedli sporni ukrep zoper tožnika Ernst Rehboke, je vsebino sodbe predstavila na strokovnih srečanjih vodilnih delavcev enot kriminalistične policije na državni in regionalni ravni. Poleg tega je predstavitev primera Rehbok vključena v redne in izredne oblike strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja vseh pripadnikov policije, ki izvajajo ukrepe odvzema prostosti osebam po Zakonu o kazenskem postopku.

57. Ker Republika Slovenija še naprej pozna naborniško vojsko, se v Slovenski vojski in z njo v oboroženi hierarhični instituciji kljub načelni možnosti civilnega služenja vojaščine značilno znajdejo državljani, ki svoje vojaško življenje razumejo kot bolj ali manj neprostovoljno. To potencialno zaostruje probleme poslušnosti, nasilja in samomorilnosti, tudi in morda še zlasti v luči Konvencije proti mučenju OZN.

58. Po ugotovitvah Generalštaba Slovenske vojske v referenčnem obdobju zadnjih dveh let v Slovenski vojski ni bilo obsežnejših pojavov grdega ravnanja s podrejenimi oziroma obsežnejših pojavov prekoračitev in zlorab pooblastil. Zlasti v referenčnem obdobju v Slovenski vojski ni bilo registriranih primerov diskriminacije na podlagi nacionalne pripadnosti vojaških obveznikov. V tem smislu Slovenska vojska v referenčnem obdobju tudi ni podala nobene kazenske ovadbe v zvezi s kakršnokoli prekoračitvijo pooblastil vojaške osebe, vključno s kaznivim dejanjem grdega ravnanja s podrejenim po 278. členu Kazenskega zakonika.¹⁸

59. Po zagotovilih Generalštaba Slovenske vojske z dne 16.2.2001 se pridržanje vojakov na služenju vojaškega roka v Slovenski vojski (zaradi kršitve vojaškega reda in discipline) izvaja na pisni ukaz poveljnika enote vojaške policije. Vsako pridržanje se evidentira v obliki uradnega zaznamka v evidenčni knjigi pridržanj, pridržani osebi pa izda potrdilo o odvzemu osebnih predmetov in se ga opozori na pravico do odvetnika. V poštev prihajajo civilni odvetniki, ker v Sloveniji ni posebnih vojaških odvetnikov. V obdobju 1999 in 2000 je bilo izvedenih pet pridržanj in sicer zaradi prekomernega uživanja alkohola s posledičnimi kršitvami vojaškega reda in discipline. Vsa pridržanja so bila krajša od 12 ur, končala pa so se s predlogom civilnemu sodniku za prekrške za uvedbo postopka o prekršku po splošnih pravilih. Posebne prostore za pridržanje ima Slovenska vojska zgolj v vojašnici Pivka, izdelani pa so po vseh normativih, ki v Sloveniji veljajo za tovrstne prostore v nevojaških postopkih: nudijo ustrezne pogoje za počitek in sanitarije, konstrukcijsko in sicer pa so grajeni tako, da se pridržana oseba ne more poškodovati.

60. Po zagotovilih Generalštaba Slovenske vojske lahko vojaške osebe, vključno z vojaki na služenju vojaščine poleg zdravstvene oskrbe v ambulantah vojašnic koristijo tudi zdravstvene storitve svojih civilnih, prosto izbranih zdravnikov, to je zdravnikov po lastnem zaupanju.

61. Slovenska vojska je v referenčnem obdobju zadnjih dveh let beležila en samomor vojaka v času služenja vojaškega roka in deset poskusov samomora. Vse te primere so obravnavale civilne pristojne službe po splošnih pravilih (preiskovalni sodnik oziroma državni tožilec). V referenčnem obdobju v Sloveniji ni bilo kazenskih postopkov, v katerih bi kot prepovedano posledico obravnavali smrt vojaške osebe.

Varuh človekovih pravic

62. Varuh človekovih pravic Republike Slovenije v različnih poročilih in sporočilih za javnost opozarja na številne primere, ki vsaj potencialno vsebujejo elemente mučenja v smislu Konvencije proti mučenju OZN.

63. Tako npr. februarja 2001 v posebnem sporočilu za javnost varuh opozarja na primer hitre uporabe sredstev za vklepanje, ko je policist Policijske postaje Ljubljana Center s službenim vozilom 6. marca 2000 izsilil prednost kolesarju, ki je vozil pravilno po

¹⁸ Glej predstavitev zakonodaje v uvodnem slovenskem poročilu Odboru proti mučenju!

kolesarski stezi, kar je kolesarja razburilo in je policistu povedal nekaj besed, kot so: »Kako pa voziš cepec, pa še policaj po vrhu!« Nedaleč stran sta dogodek opazovala dva policista in spodbujena s kolesarjevimi izjavami od kolesarja takoj zahtevala osebno izkaznico ali drug dokument, da bi ugotovila njegovo identiteto. Kolesar je to odklonil. Policista sta zaprosila za pomoč Policijsko postajo Ljubljana Center in tako je na kraj dogajanja prišla še patrulja v sestavi dveh policistov. Ker je kolesar vztrajal, da ne bo sodeloval pri ugotavljanju svoje identitete, sta ga policista povabila v intervencijsko službeno vozilo. Hkrati sta uporabila prisilno sredstvo za vezanje in vklepanje: lisice. Policija je tako kolesarju odvzela prostost in ga privedla v uradne prostore na policijsko postajo, kjer je ugotovila njegovo identiteto.

64. Urad varuha človekovih pravic je v posredovanju v opisani zadevi policiji izrazil dvom, ali je bilo upoštevano načelo sorazmernosti pri odločitvi za uporabo sredstev za vklepanje in vezanje. Pobudnikov besedni odziv ter nepripravljenost, da sodeluje v postopku identifikacije, je po mnenju varuha treba ocenjevati kot odmev oškodovanca na protipredpisno vožnjo policista s službenim vozilom. Vendar policija zoper voznika službenega vozila sprva sploh ni ukrepala. V postopek sodniku za prekrške zaradi kršitve cestnoprometnih predpisov ga je predlagala šele po posredovanju varuha. Na drugi strani pa je zoper kolesarja, ki ga je izzvalo ravnanje policista, postopala z zelo izrazitimi posegi v človekove pravice, kot je vklepanje v lisice, odvzem prostosti in privedba z intervencijskim službenim vozilom na policijsko postajo. Varuh človekovih pravic RS posebej opozarja, da policija ni pojasnila okoliščin in opisala početja pobudnika, ki je pri policistu »utemeljeno zbudilo sum aktivnega upiranja in ne nazadnje celo napada«. Ugotovljeno dejansko stanje pa po prepričanju slovenskega varuha človekovih pravic kaže, da je bilo upiranje le v tem, da pobudnik ni hotel sodelovati pri ugotavljanju svoje identitete, brez prepričljivih okoliščin, ki bi kazale na namen pobudnika, da napade z uporabo orožja, orodja, drugih predmetov ali fizične sile.

65. Posebej v zvezi s stanjem slovenskih zaporih Urad varuha človekovih pravic RS po pregledih nekaterih zavodov v letih 2000 in 2001, npr. Zavoda za prestajanje kazni zapora Maribor in Dob, oddelkov zavodov v Novi Gorici, Novem mestu in Murski Soboti ter Zavoda za prestajanje kazni mladoletniškega zapora in zapora Celje ugotavlja naslednje:

»Na področju izvrševanja pripora in kazni zapora postaja prezasedenost zavodov že skoraj neobvladljiv problem. Število zaprtih oseb narašča vsako leto. Od leta 1996 se je njihovo število povečalo za več kot polovico. Slovenija sicer še vedno spada med države z najmanjšim številom zaprtih oseb glede na število prebivalcev. Vendar je to kaj slaba tolažba za tiste, ki se drenjajo v prenatrpanih celicah brez resničnega upanja, da se bo v bližnji prihodnosti stanje kaj bistveno spremenilo, razen morda še na slabše. Že v prejšnjih poročilih, zlasti v letnem poročilu za 1999 smo obširno opozorili na kritičnost stanja, saj ima prezasedenost za posledico, da je v marsikaterem zavodu režim izvrševanja pripora in prestajanja zaporne kazni strožji in zaprtim osebam manj prijazen.«

Varuh svari, da rešitev problema prezasedenosti ni moč reševati z gradnjo novih zaporov, ampak je treba dati večjo veljavo temeljnemu načelu, da je odvzem prostosti skrajno sredstvo, ki naj bo določeno in uporabljeno le, če bi bila zaradi teže kaznivega dejanja drugačna sankcija očitno neprimerna. Ponuja širšo uporabo institucije hišnega pripora po slovenskem Zakonu o kazenskem postopku¹⁹ kot možnost za vsaj delno razbremenitev prostorov, ki so v zavodih za prestajanje kazni zapora namenjeni izvrševanju pripora.

66. Varuh človekovih pravic RS nadalje opozarja na primer pobudnika-pripornika v kazenski zadevi Okrožnega sodišča v Kranju. Leta 2000 je bil naročen na operacijo v ljubljanski klinični center. Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana, v katerem je bil pobudnik priprt, je za mnenje o potrebnosti zdravljenja pripornika v zdravstveni organizaciji vprašal zavodskega zdravnika. Njegova ocena je bila, da »tak poseg v sedanjem trenutku ni nujno potreben«. Na tej podlagi je zavod za prestajanje kazni zapora štel, da zdravnik operativnega posega ne predlaga. Takšno mnenje je povzelo tudi sodišče, saj sodnica

¹⁹ Glej predstavitev instituta v slovenskem uvodnem poročilu Odboru proti mučenju!

priporniku operacije in zdravljenje v zdravstveni organizaciji ni dovolila. Varuh človekovih pravic RS v posebnem sporočilu za javnost novembra 2000 opozarja:

»Med prestajanjem pripora je treba s pripornikom ravnati humano ter varovati njegovo telesno in duševno zdravje. Zoper pripornika se smejo uporabiti samo tiste omejitve, ki so potrebne, da se prepreči beg ali dogovarjanje, ki bi lahko škodovalo uspešni izvedbi postopka. V intervenciji pri sodišču ter pri Upravi za izvrševanje kazenskih sankcij smo opozorili na drugi odstavek 32. člena Pravilnika o izvrševanju pripora, po katerem pristojno sodišče na predlog zavodskega zdravnika odredi zdravljenje v zdravstveni organizaciji, če je takšno zdravljenje pripornika potrebno. V primeru pobudnika je zavodski zdravnik uporabil strožji kriterij od predpisanega, saj je svoj predlog oprl na mnenje, da zdravljenje v zdravstveni organizaciji ni nujno potrebno. Žal sta takšnemu stališču zavodskega zdravnika nekritično sledila tako zavod za prestajanje kazni zapora kot tudi sodišče. Zaradi uporabe pravnega standarda v nasprotju z veljavnim predpisom, priporniku zdravljenje v bolnici ni bilo dovoljeno.«

67. Posebej v zvezi z odvzemom prostosti Varuh človekovih pravic RS opozarja na nekatere kršitve določb veljavne slovenske zakonodaje o prostem komuniciranju priprtih oseb z varuhom človekovih pravic oziroma njegovim uradom v praksi. Tako je npr. Okrajno sodišče v Velenju varuhu poslalo sedem pisem pripornika, naslovljenih varuhu človekovih pravic. Pisemski pošiljki je bil priložen dopis sodišča s pojasnilom, da so bila pripornikova pisma pomotoma odprta in pregledana. Sodnica, ki je tako vršila nadzor nad pripornikovim dopisovanjem, je pojasnila, da je do napake prišlo, ker pisem za varuha ni pričakovala med pošto, saj bi jih moral že zavod za prestajanje kazni zapora, v katerem je pripornik, poslati neposredno varuhu človekovih pravic.

68. Posebej velja izpostaviti tudi primer potencialno kazenskoppravno protipravne in z vidika Konvencije proti mučenju OZN relevantne pasivnosti vodstva zapora, na katero opozarja Varuh človekovih pravic RS v svojem zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu.²⁰ Gre za primer obsojenca zaradi kaznivega dejanja spolnega napada na otroka. Kmalu po prihodu na prestajanje zaporne kazni je opazil, da je med soobsojenci nezaželen. Prosil je za preemestitev v drugo sobo. Tudi soobsojenci so postavili takšno zahtevo, sicer »bodo sami ukrepali po svoje«. Opozorila so bila po ugotovitvah Urada varuha človekovih pravic RS zaman. Pobudnika so soobsojenci fizično napadli ter ga hudo telesno poškodovali. Škodni dogodek napadenemu ni povzročil le hudih telesnih poškodb, pač pa tudi posledice na njegovi duševnosti. Od napada dalje po lastnih navedbah v vsakem obsojencu v zavodu Dob vidi morebitnega napadalca. Pri tem velja poudariti, da storilec (eden ali več) ni bil nikoli izsleden in kaznovan. V strahu pred ponovnim napadom pobudnik ni koristil pravice do sprehodov na prostem. Zaradi občutka ogroženosti je predlagal preemestitev v drug zavod za prestajanje zaporne kazni. Njegova prošnja pa je bila zavrnjena z utemeljitvijo, ki med drugim zagotavlja, da »bodo delavci zavoda Dob z vsemi možnimi ukrepi in sredstvi zavarovali obsojenca pred morebitnimi novimi napadi s strani soobsojenca«. Neuspešna je bila tudi pobudnikova pritožba, in to s pojasnilom, da so »največje možnosti za zagotovitev obsojenčeve varnosti« prav v zavodu Dob. Gre za primer potencialne grobe kršitve temeljne človekove pravice do varnosti in telesne celovitosti zaradi opustitve države.

69. Vedno intenzivneje Varuh človekovih pravic RS opozarja tudi na odgovornost države za pravočasno in učinkovito posredovanje v primerih nasilja v družini, zlasti trpinčenja in zlorab otrok, pa tudi v primerih nečloveškega obravnavanja varovancev v socialnovarstvenih zavodih, zlasti t.i. domovih za ostarele. Varuh v zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu med drugim pravi: »Pri zaznavanju različnih oblik zlorab otrok, trpinčenja in zanemarjanja je nenadomestljiva vloga vzgojiteljev, učiteljev in svetovalnih delavcev in šolah. Za učinkovito ukrepanje v takšnih primerih pa je potrebno njihovo usklajeno sodelovanje s socialno službo, včasih tudi s policijo in tožilstvom. Ob nekaj odmevnih primerih smo naleteli na vse preveč prelaganja odgovornosti drugega na drugega namesto usklajenega delovanja v korist otroka.« Najti je ugotovitev varuha, da utegne biti prevelika zadržanost policije pri odločitvi za posredovanje v takšnih primerih »v

²⁰ Glej poročilo za leto 1999, str. 38-39!

nasprotju z njenimi nalogami varovanja življenja, osebne varnosti in premoženja ljudi ter vzdrževanja javnega reda«, še posebej, »ko gre za klice, ki zatrjujejo nasilje v družini [...] doma ali v drugih zasebnih prostorih.« Upati je, da bo tudi novi Zakon o zaščiti otrok, ki je trenutno v začetnih fazah zakonodajnega postopka, doprinesel k izboljšanju stanja na obravnavanem področju.

70. Na drugem mestu najdemo varuhovo ugotovitev:

»Zmogljivosti v socialnovarstvenih zavodih zadoščajo za namestitev dobrih 4 odstotke prebivalcev Slovenije, starih 65 let in več. Ker pa je zavodsko varstvo namenjeno tudi mlajšim osebam s posebnimi potrebami, je dejansko v domovih le približno 3,8 odstotka oseb, starejših od 65 let. Domovi za starejše so zato polno zasedeni. Število prošenj za sprejem iz leta v leto narašča, čedalje daljše je tudi čakanje na prosto posteljo. Število prošenj gre v tisoče, tudi po več sto za posamezen zavod. [...] Ker so domovi za starejše polno zasedeni, so težave celo v primeru urgentnega sprejema. Velik je tudi pritisk za sprejem starejših oseb neposredno iz bolnišnic. Praviloma je prosta postelja na voljo le ob smrti: tako se vsako leto zamenja 30 do 40 odstotkov vseh stanovalcev domov za starejše. V velikih domovih za starejše obstaja nevarnost, da pride do brezosebni odnosov tako med stanovalci kot med njimi in osebjem. To ima lahko škodljive učinke na stanovalce in na ravnanje z njimi.«

71. Nezadovoljivo stanje poskuša sicer reševati najnovejši podzakonski akt Zakona o socialnem varstvu: Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005, ki ga je Državni zbor RS sprejel dne 29. marca 2000, in ki predvideva prilagoditev mest v domovih za starejše pričakovani starostni strukturi prebivalcev Slovenije in nekatere druge ukrepe za omilitev opisanih problemov. Očitno pa je, da je ustrezna problematika integriranosti starejših prebivalcev v družbo, vključno z zadovoljivo organiziranim socialnim in zdravstvenim varstvom kompleksen problem, ki ga bo treba reševati celovito in dolgoročno.

72. Kritike Varuha človekovih pravic RS vsaj v hujših primerih nečloveškega obravnavanja socialno posebej izpostavljenih kategorij oseb (otrok, žensk, starih, invalidnih in bolnih) nakazujejo tudi kazenskopravno relevantnost zadev v okviru Konvencije proti mučenju OZN za opustitvena izvršitvena ravnanja odgovornih predstavnikov države (neukrepanje policije, socialnih služb). Čeprav so takšne zadeve kazenskopravno dokazno težavne in v Sloveniji v glavnem še manjkajo konkretni specialni pravosodni standardi za njihovo obravnavo, se odgovornost za posebej drastične opustitve državne pomoči v širšem smislu že nakazuje kot novo prihodnje težišče pozornosti tudi v okviru Konvencije proti mučenju OZN.

73. Med ostalimi primeri kršitev človekovih pravic, na katere opozarja Varuh človekovih pravic RS v svojih poročilih in sporočilih za javnost, velja omeniti še uporabo priporniške celice v koprskem zaporu, ki ima vzdevek »golobnjak«, saj zunanjo odprtino ob oknu uporabljajo golobi, kar zaradi njihovih iztrebkov povzroča smrad. V drugi celici sta pripornika varuha opozorila na dlje časa obstoječo okvaro pri straniščni školjki in umivalniku. Posledice zamakanja so bile vidne že na tleh. Vlažne, temačne in slabo vzdrževane so bile tudi sobe obsojencev na zaprtem oddelku zavoda, ponekod je odpadal omet. Obsojenci so se pritoževali, da se iz stranišč v celicah širi smrad, pojavljajo pa se tudi podgane. Šele po posredovanju varuha je Zavod za prestajanje kazni zapora Koper poskrbel, da je bilo okno v priporniški celici očiščeno in tako zavarovano, da golobi ne morejo priti do okna, odpravljena je bila tudi okvara v stranišču druge priporne celice in prepleskani vsi prostori v oddelku pripora in večina prostorov, v katerih bivajo obsojenci. V prostorih zaprtega oddelka so bile nameščene nove neonske luči, s čimer je bila izboljšana razsvetljava v bivalnih prostorih, s tem pa tudi bivalne razmere. Varuh graja, da načelo skrbnega gospodarjenja terja, da se tovrstne pomanjkljivosti in okvare na objektih in opremi odpravijo čimprej, sicer lahko predstavljajo primere kršitve človekovih pravic.

74. Kot posebno zanimivost v zvezi s prisilno hospitalizacijo in zdravljenjem psihiatričnih bolnikov na podlagi kazenskopravnih odločb velja omeniti kritiko psihiatričnih strokovnjakov v glasilu Zdravniške zbornice Slovenije (*Isis - Glasilo Zdravniške zbornice Slovenije 2001, št. 3, str. 32-34 [ISSN 1318-0193]*) obstoječe prakse prisilne hospitalizacije

in zdravljenja v kazenskih postopkih, še posebej pa tudi vloge odvetnikov v takšnih postopkih. Po mnenju avtorjev so odvetniki v teh zadevah nemotivirani za nudenje učinkovite pravne pomoči strankam in v glavnem ne obiskujejo svoje stranke v bolnišnici. Sicer pa po mnenju strokovnjaka psihiatra, ki ga je Ministrstvo za zdravstvo Republike Slovenije zagotovilo v postopku nastajanja pričujočega poročila, slovenska psihiatrična stroka nasploh problemov mučenja ne srečuje oziroma jo vprašanja o problematiki mučenja v slovenski psihiatriji celo »strokovno žalijo«.²¹

75. Nadrobne podatke o številu in naravi nepravdnih postopkov v zvezi s psihiatričnim zdravljenjem ljudi brez njihove privolitve v referenčnem obdobju v Sloveniji vsebuje priloga »Ministrstvo za pravosodje RS - podatki za poročilo o Konvenciji proti mučenju OZN«, str. 10-12. Druge pomembne statistične podatke o varnostnih ukrepih zdravstvene narave v Republiki Sloveniji vsebuje stran 8 omenjene priloge.

III.. K 3., in 6. do 8. členu

76. V luči Konvencije proti mučenju OZN velja omeniti odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije v zvezi z Zakonom o azilu (*Ur.l., št.: 61/1999*), ki je bila objavljena v Uradnem listu št. 66/2000 dne 26.7.2000 pod zaporedno številko 3064. Ustavno sodišče med drugim v odločbi razlaga standarde za presojo nevarnosti, da bo izročena oseba v tujini mučena, tudi izrecno v luči 3. člena Konvencije proti mučenju OZN. Poudarja, da mora biti zagotovljena možnost učinkovitega in dejanskega izvrševanja človekovih pravic, tudi pravic ne biti podvržen protipravnemu ravnanju v smislu Konvencije proti mučenju. Zato naj po mnenju slovenskega Ustavnega sodišča posamezniku »ne sme biti naloženo pretežno breme glede dokazovanja ogroženosti« v postopku izгона v smislu Konvencije proti mučenju OZN. Sodišče opozarja, da je presoja o obstoju nevarnosti, da bo oseba izpostavljena nečloveškemu ravnanju, zelo zahtevna. Država mora upoštevati tako položaj prizadete osebe kot tudi stanje v državi, iz katere prihaja oziroma kateri naj bi bila izročena. V nadaljevanju svoje odločbe Ustavno sodišče nadrobno razčlenjuje uporabljane pojme. Zadevna sodba je zato priložena v izvirniku kot priloga k temu poročilu.

77. Po podatkih Ministrstva za pravosodje RS je bila leta 1999 v kazenskem postopku stranska kazen izгона tujca iz države izrečena 171 osebam novejši podatki pa še niso na razpolago. Ob izrekanju te stranske kazni sodišča ne ugotavljajo stanja varstva človekovih pravic v državi predvidenega izгона, nenazadnje zato, ker se v praksi ob izreku kazni obdolženci pred sodiščem ne sklicujejo na nevarnost mučenja.

78. Ker so t.i. ilegalni tujci, to je osebe, ki so na območju Republike Slovenije nezakonito, zaradi njihovega specifičnega socialnega položaja in drugih specifičnih dejavnikov potencialno posebej izpostavljeni kršitvam človekovih pravic, tudi in morda še posebej iz okvirov Konvencije proti mučenju OZN, velja na podlagi najnovejših podatkov Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije posebej pregledati problematiko izгона tujcev.

79. T.i. ilegalne tujce je Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije tudi v referenčnem obdobju največkrat prisilno vračalo nazaj v državo, iz katere so nezakonito vstopili v Republiko Slovenijo. Z vsemi sosednjimi državami so sklenjeni mednarodni sporazumi, ki omogočajo prisilno odstranitev tujcev, ki za to izpolnjujejo pogoje, in za katere je dovolj dokazov, da so pred tem bivali na ozemlju države pogodbenice, ali pa je dovolj dokazov, da so nedovoljeno prestopili mejo med državo pogodbenico in Republiko Slovenijo. Tako je bilo v letu 1999 v sosednje države na podlagi mednarodnih sporazumov prisilno vrnjenih 4.025 tujcev, v letu 2000 pa 5.740 tujcev. Če ni zbranih dovolj tovrstnih dokazov, ki jih zahtevajo mednarodni sporazumi, se tujce skuša vrniti v matične države.

²¹ Glej tudi Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 1999 (priloga k temu poročilu) glede problematike oseb z duševnimi motnjami in tam navajano statistiko pritožb na Urad varuha (str. 40).

80. V letu 1999 je bilo v objektih centra za tujce od skupno 12.559 tujcev nastanjenih 70 oseb, ki jim je bila izrečena stranska kazen izгона iz Republike Slovenije, 719 osebam pa je bil izrečen varstveni ukrep odstranitve tujca iz države. V tem letu je bilo opravljenih 3.163 uradnih predaj tujcev, 1831 tujcev pa je bilo odstranjenih s spremstvom. V letu 2000 je bilo od skupno 14.576 tujcev nastanjenih 22 oseb, ki jim je bila izrečena stranska kazen izгона iz Republike Slovenije, 1.286 osebam pa je bil izrečen varstveni ukrep izгона iz države. Iz države je bilo prisilno odstranjenih 3.115 tujcev.

81. Po zagotovilih Ministrstva za notranje zadeve RS so t.i. ilegalni tujci med celotnim postopkom individualno obravnavani in se imajo ves čas obravnavanja možnost sklicevati na 51. člen in navesti razloge, zaradi katerih bi bilo ogroženo njihovo življenje ali svoboda v njihovi matični državi. Tujce na vrnitev pripravlja socialna služba, z njimi so opravljeni pogovori, pregleda jih zdravnik, ves čas bivanja jim je na razpolago zdravstvena služba.

82. Novembra 2000 so bili vzpostavljeni stiki z mednarodno organizacijo za migracije (IOM), ki je začela delovati v Sloveniji. Slovenska policija pričakuje, da bo na podlagi sodelovanja s predstavniki te organizacije lažje vračati osebe v skladu z načeli prostovoljnega vračanja.

83. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije kot odziv na poročilo oziroma priporočilo Odbora proti mučenju po Konvenciji proti mučenju OZN v zvezi z neskladnostjo II. odstavka 51. člena Zakona o tujcih s 3. členom Konvencije proti mučenju OZN pojasnjuje, da v slovenskem pravnem redu (kot je bilo predstavljeno tudi v predhodnih poročilih Slovenije Odboru proti mučenju) Zakon o tujcih (51. člen) in Zakon o azilu (6. člen) prepovedujeta prisilno odstranitev tujca v državo, kjer bi bilo njegovo življenje ali svoboda ogrožena zaradi njegove rase, vere, narodnosti, pripadnosti posebni družbeni skupini ali političnega prepričanja, ali v državo, v kateri bi bil lahko izpostavljen mučenju ali nečloveškemu in poniževalnemu ravnanju ali kazni. Res pa drugi odstavek obeh členov določa izjemo od načela non-refoulement, ki prisilno odstranitev tujca dovoljuje, kljub obstoju razlogov iz prejšnjega odstavka, če bi tujec lahko ogrožal varnost države ali je bil s pravomočno sodbo obsojen zaradi posebno hudega kaznivega dejanja ter zaradi tega pomeni nevarnost za Republiko Slovenijo. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije poudarja, da je bila omenjena izjema od načela non-refoulement v slovenski Zakon o tujcih in Zakon o azilu vključena oziroma prepisana iz Konvencije o statusu beguncev. Drugi odstavek 33. člena omenjene konvencije dopušča odstranitev tujca iz države iz razlogov varnosti države.

84. Določba 3. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah določa, da se nikogar ne sme mučiti ali nečloveško ali ponižujoče z njim ravnati ali ga kaznovati in tako predstavlja absolutno kategorijo, ki ne dopušča nobenih izjem. Podobno določbo vsebuje tudi Konvencija proti mučenju OZN in tudi Ustava Republike Slovenije (18. člen). Na absolutnost načela non-refoulement je pokazala tudi praksa Evropskega sodišča za človekove pravice. Po mnenju Ministrstva za notranje zadeve RS je prevladujoče mnenje v Republiki Sloveniji takšno, da izjemo od načela non-refoulement določa tudi Konvencija o statusu beguncev, le-ta ni skladna z mednarodnim pravom človekovih pravic.

85. Trenutno sta v Sloveniji v postopku priprave Zakon o spremembi in dopolnitvi Zakona o tujcih in Zakon o spremembi in dopolnitvi Zakona o azilu. Predloga obeh zakonov vsebujeta tudi črtanje obeh drugih odstavkov, ki dopuščata izjemo od načela non-refoulement.

86. V Republiki Sloveniji po zagotovilih Ministrstva za notranje zadeve RS na podlagi drugega odstavka 51. člena zakona o tujcih in drugega odstavka 6. člena zakona o tujcih iz države še ni bil odstranjen noben tujec.

VI. K 10. členu

87. Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije pripravlja monografsko objavo vseh poročil, ki jih je Slovenija na podlagi 19. člena Konvencije proti mučenju OZN

posredovala Odboru proti mučenju doslej. S tem naj bi dodatno populariziralo zavest o problematiki mučenja v slovenski pravni in siceršnji javnosti.

88. Po zagotovilih Generalštaba Slovenske vojske z dne 16.02.2001 so glavni predpisi, ki vključujejo pravice vojaških oseb (Zakon o obrambi in Pravila službe v Slovenski vojski²²) pripadnikom Slovenske vojske, to je častnikom, podčastnikom, poklicnim in nepoklicnim vojakom ter civilnim osebam, vključno s pravico do pritožbe »stalno dostopni«. Omenjene pravice so po zagotovilih Generalštaba Slovenske vojske tudi predmet poučevanja v okviru rednih vojaških izobraževanj in usposabljanj, kjer se pripadniki tudi »okvirno seznanijo o možnosti pritožbe na druge institucije za varstvo pravic posameznika«. To v okviru različnih učnih vsebin vključuje tudi okvirno seznanitev z različnimi mednarodnimi konvencijami, vključno z odgovornostjo vojaške osebe za ravnanje po ukazu nadrejenega. Posebej pripadniki vojaške policije morajo pred pridobitvijo policijskih pooblastil opraviti poseben program izobraževanja in usposabljanja, ki vključuje tudi pravna znanja kazenskega materialnega in procesnega prava in prava o prekrških.

89. Po podatkih Ministrstva za pravosodje RS je bilo na dan 31.12.2000 v Upravi za izvrševanje kazenskih sankcij RS zaposlenih 861 delavcev, od tega jih je imelo 5% nižjo izobrazbo od srednje, 55% srednjo izobrazbo, 18% višjo in 22% visoko oziroma univerzitetno izobrazbo. Posebej velja poudariti, da so po uveljavitvi novega Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij vsi delavci, ki delajo z zaprtimi osebami, opravili preizkus strokovne usposobljenosti za dejanja v upravnem postopku. Gre za del prizadevanj za višjo usposobljenost zaposlenih, ki vključuje tudi pouk o prepovedi mučenja v smislu Konvencije proti mučenju OZN.

90. Po podatkih Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije ustanove, ki skrbijo za izobraževanje in usposabljanje policistov (srednja in višja policijska šola ter enota za izpopolnjevanje in usposabljanje v okviru policijske akademije, visoka policijsko-varnostna šola) namenjajo veliko pozornost vsebinam, ki se nanašajo na spoštovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Sestavni del učnega procesa tvorijo poglavja o etičnih dimenzijah prava in pravnih pravil (uvod v pravo, kazensko pravo, pravo o prekrških, pooblastila s praktičnim postopkom, poklicna policijska etika, družbena ureditev, zgodovina) ter posebej pravil, ki so sestavina mednarodnih deklaracij in sporazumov s področja splošnih človekovih in državljanskih pravic ter svoboščin (splošna deklaracija OZN o človekovih pravicah, mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, deklaracija o zaščiti vseh oseb pred mučenjem in drugimi oblikami okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, konvencija Sveta Evrope, deklaracija o policiji itd.). Pridobljeno pravno znanje kandidati v nadaljevanju izobraževanja nadgrajujejo s spoznavanjem vsebin strokovnih predmetov. Pri obravnavanju poglavij o pooblastilih iz kazensko procesnega prava, predvsem pri obravnavanju temeljnih načel kazenskega materialnega prava in posameznih določb kazenskega zakonika RS (zlasti iz XVI., XXVI. in XXXV. poglavja), so kandidati sproti opozorjeni na določbe Konvencije proti mučenju OZN. Na problematiko človekovih pravic so posebej opozorjeni tudi pri obravnavanju določb Zakona o kazenskem postopku, ki se nanašajo na odvzem prostosti in odrejanje pridržanja.

91. Vsi udeleženci izobraževanja so po navedbah Ministrstva za notranje zadeve RS seznanjeni s konvencijo kot dodatnim varovalom za ravnanje z zaporniki in priporniki, pristojnostmi odbora in njegovimi morebitnimi obiski prostorov, v katerih organi oblasti zadržujejo osebe, ki jim je bila odvzeta prostost, ter z nadziranjem ravnanja z njimi. Vsi udeleženci izobraževalnega procesa prejmejo tudi publikacijo evropskega odbora za preprečevanje mučenja.

92. V okviru oddelka za strožji policijski nadzor in oddelka za operativno delo s tujci v centru za tujce je bila oblikovana posebna operativna skupina, ki se ukvarja s spremstvi pri odstranjevanju tujcev. Skupina se je na tem področju dodatno izobraževala v tujini (odstranjevanje tujcev na letalih).

²² Glej predstavitev teh aktov v uvodnem poročilu Slovenije Odboru proti mučenju!

93. Da bi policiste čimbolj seznanili s človekovimi pravicami, je Ministrstvo za notranje zadeve RS v referenčnem obdobju dalo v 15000 izvodih natisniti priročnik o mednarodnih standardih človekovih pravic za potrebe organov pregona. Priročnik je prejel vsak slovenski policist. Ministrstvo za notranje zadeve je v sodelovanju z informacijsko dokumentacijskim centrom Sveta Evrope v Ljubljani izdalo tudi knjižico z naslovom Obisk Evropskega odbora za preprečevanje mučenja. Priročniku je dodana priloga z naslovom Obisk varuha človekovih pravic na policijski postaji.

94. Med določbami v tem poročilu zgoraj že omenjenega osnutka Kodeksa sodniške etike je najti tudi zahtevo, da »sodnik stalno skrbi za svojo strokovno usposobljenost« (IV. člen), podobne zahteve do javnih uslužbencev je najti tudi v različnih določbah prav tako zgoraj že omenjenega Kodeksa ravnanja javnih uslužbencev.

95. Mimogrede: tudi Varuh človekovih pravic RS v zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu »glede delovanja policije in pooblaščenih oseb v zavodih za prestajanje kazni zapora še naprej« poudarja »potrebo po jasnih pravilih igre ter sprotne in stalne izobraževanju in usposabljanju za zakonito izvajanje pooblastil ob upoštevanju pravic in dostojanstva posameznika«, pa tudi potrebo po »usposabljanj[u] socialnovarstvenega in zdravstvenega osebja za prepoznavanje primerov nasilja nad ženskami in za ustrezno ravnanje z ženskami, žrtvami nasilja.« Po mnenju varuha je treba v Sloveniji intenzivneje širiti »zavedanje o resnosti problematike nasilja in o tem, da vse oblike nasilja nad ženskami, tako telesno kot duševno in spolno, pomenijo kršitev človekovih pravic.«

V. K 11. in 12. členu

96. Zgoraj v tem poročilu že obravnavan **Pravilnik o izvrševanju kazni zapora** v posebnem poglavju (»XVIII. Nadzorstvo nad zavodi«) nadrobno ureja obseg in pristojnosti pri nadzorovanju dela zavodov za prestajanje kazni zapora v Sloveniji. Po določbah 122. člena pravilnika nadzor obsega med drugim »ugotavljanje, ali je ravnanje z obsojenci v skladu s predpisi, zlasti glede humanosti in spoštovanja človekovega dostojanstva, [...] ali se izvajajo pravice, ki [obsojencem] niso odvzete oziroma omejene«, pa tudi npr. ugotavljanje, ali »zavodski strokovni delavci uporabljajo pri obravnavi obsojencev sodobne metode dela in spoznanja posameznih strok«. Po določbi 123. člena pravilnika ima pri opravljanju nadzorstva delavec ministrstva za pravosodje pravico zahtevati ustna pojasnila od delavcev zavoda za prestajanje kazni zapora in od obsojencev.

97. V besedilu zgoraj v tem poročilu že obravnavanega osnutka Kodeksa sodniške etike je med drugim najti zahteve, da »sodnik vzdržuje in varuje svojo neodvisnost in neodvisnost sodstva in ne dovoljuje nobenih posegov, ki bi lahko ogrozili neodvisno opravljanje sodniške funkcije« (določba II. člena), da »sodnik opravlja sodniško funkcijo nepristransko in pri tem ne dopušča, da bi bilo sojenje podvrženo njegovim nagnjenjem, predsodkom ali vnaprejšnjim prepričanjem, političnim, ekonomskim ali drugim interesom, njegovim zasebnim vedenjem o spornih dejstvih, javnim zahtevam ali kritikam in drugim okoliščinam, ki bi lahko vplivale na njegovo odločitev v konkretni zadevi ali ki bi lahko vzbujale videz takega neustreznega vpliva« (določba III. člena). Gre za določbe, relevantne v luči zlasti 12. člena Konvencije proti mučenju OZN.

98. V okviru določb 12. člena Konvencije proti mučenju OZN o neodvisni preiskavi zadev z elementi mučenja je posebej relevantna ugotovitev Varuha človekovih pravic RS o nezadovoljivem pravnem razpletu zadeve uporabe fizičnega nasilja zoper priprto osebo iz leta 1999, ki meče sumljivo luč na sposobnost države varovati človekove pravice oseb, ki jim je odvzeta prostost. Ker se je pravno razpletanje omenjene zadeve odvijalo v referenčnem obdobju, naj bo stališče Varuha človekovih pravic o njej kratko povzeto v tem poročilu.

99. Ob obisku varuha človekovih pravic v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper se mu je pripornik pritožil, da so 20. maja 1999 policisti Policijske postaje Koper ob privedbi v pripor zoper njega neupravičeno uporabili fizično silo. Tako naj bi ga policist pri vhodnih

vratih udaril s pestjo po obrazu, vratu in ramenih, ko pa je padel na tla, ga je še obrcal in davil. Ponovno naj bi ga fizično napadel še pri drugih vratih v zaprti del zavoda.

100. Že ob obisku zavoda je varuh človekovih pravic dobil uradni zaznamek o izjavi paznika, ki je bil priča dogodku. Paznik je v svoji izjavi sedem dni po dogodku zapisal, da je policist, ker ga je pobudnik pljunil, »zelo agresivno reagiral tako, da je pripornika porinil, da je padel po tleh in ga zvlekel stran od vrat; policist je pripornika nekajkrat brcnil ter mu stopil s čevlji na vrat«. Paznik je kasneje podal še izjavo, v kateri je potrdil, da je policist pripornika brcnil. Zavodski zdravnik je ugotovil, da je pripornik pri tem dobil odrgnine na kolenih obojestransko, na levi roki na zunanji strani prstov, na desni rami, na desni strani obraza, na levi in sprednji strani vratu ter podplutbo na desni strani obraza. To pa so poškodbe, ki lahko očitke pripornika potrjujejo. Ko je varuh človekovih pravic RS Ministrstvu za notranje zadeve RS predlagal, da primer pobudnika skrbno raziščejo in to zlasti s stališča upravičenosti uporabe prisilnih sredstev, je policijski inšpektor opravil dva pogovora s paznikom, ki je bil očividec dogodka. V uradnem zaznamku policije o prvem pogovoru je zapisano, da se paznik dogodka po treh mesecih »več ne spominja dobro«, da pa se je »pripornik nenadoma znašel na tleh« in tu naj bi ga »policist z nogo sunil v predel vratu«. V drugem pogovoru še dva meseca kasneje, pa je v uradnem zaznamku policije zapisano, da je imel paznik »slab pregled« in je videl, »da policist opleta tudi z nogami, vendar ne bi mogel to opredeliti kot namerne brce«. V uradnem zaznamku je tudi zapisano, da v svoji prvi izjavi po dogodku, paznik »z navedbo o agresivni reakciji policista in brcah ni mislil dobesedno, kot tudi ne, da je policist stopil s čevljem priporniku za vrat«. Paznikove navedbe v njegovi izjavi, dani takoj po dogodku, so tako »dejansko bolj osebna sklepanja na podlagi pomanjkljivo zaznanih (videnih) detajlov v sklopu celega dogodka«. Po tako zbranih dokazih je Policijska uprava Koper ocenila, da sum storitve kaznivega dejanja ni utemeljen, zato ni podlage za vložitev kazenske ovadbe zoper policista. Policija tudi ni ugotovila okoliščin, ki bi utemeljevale uvedbo disciplinskega postopka. Ocenila je, da je policist pri uporabi fizične sile ravnal zakonito in strokovno. Pobudnik je pisno vlogo, imenovano »pritožba - ovadba« poslal tudi Okrožnemu državnemu tožilstvu v Kopru. Prejete vloge pa državni tožilec ni štel za ovadbo. Zato o svoji odločitvi, da v ravnanju policista ni zaznati znakov kaznivega dejanja kršitve človekovega dostojanstva z zlorabo uradnega položaja in uradnih pravic po 270. členu KZ²³, pobudnika ni poučil o pravici, da lahko sam začne kazenski pregon. Varuh človekovih pravic RS v posebnem sporočilu za javnost decembra leta 2000 opozarja, da ni nemogoče, da bi imel policijski inšpektor interes izjavo priče zapisati tako, da bi drugega pripadnika policije preveč ne obremenjevala, da je s časovnim odmikanjem zadeve več verjetnosti, da je kasnejša izjava že zato manj zanesljiva, hkrati pa je tudi več možnosti za vplivanje na pričo dogodka. Varuh v svojem poročilu izraža dvom v neodvisno obravnavanje pritožbe zapornika v dani zadevi, potencialno relevantne tudi v okviru Konvencije proti mučenju OZN.

101. V zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu Varuha človekovih pravic RS med drugim najdemo tudi opis pritožbe obsojenca na prestajanju zaporne kazni v zavodu Dob, da so pooblaščenec uradne osebe (pazniki) zoper njega nezakonito uporabile prisilna sredstva: fizično silo in gumijevko. Uprava zavoda je očitke zavrnila, saj je obsojenec vrgel v paznika posodo s hrano ter ga poskušal fizično napasti. Uprava je še opozorila, da gre za obsojenca, ki je »zelo žaljiv ter agresiven«, da je »vsakodnevno preskušal potrpežljivost delavcev zavoda... z grobimi odkloni, žaljivkami, grožnjami in pljunki« in, da so bili pri njem »izčrpani vsi pedagoški in disciplinski ukrepi«. Po ugotovitvah varuha sta prisilna sredstva uporabila najmanj dva paznika, ki sta obsojencu zadala najmanj tri udarce z gumijevko. Po dogajanju je zavodska zdravnica pri obsojencu ugotovila več telesnih poškodb v obliki bušk, oteklin, modric in rdečin po glavi in drugih delih telesa. Pazniki, ki so sodelovali pri posredovanju, niso bili poškodovani. V poročilu, s katerim je uprava zavoda utemeljevala upravičenost in zakonitost uporabe prisilnih sredstev, je bilo navedeno, da so bili »opravljeni pogovori z vsemi sodelujočimi v konfliktu«. Poročilo se je izrecno sklicevalo tudi na pogovor z obsojencem, ki pa ga varuh ni uspel dobiti. Kasneje je uprava zavoda varuhu pojasnila, da je dan po dogodku pomočnik vodje službe za varnost in zavarovanje opravil pogovor z

²³ Glej predstavitev zadevne inkriminacijske določbe v uvodnem poročilu Slovenije Odboru proti mučenju!

obsojencem. Njegove trditve je vključil v poročilo o uporabi prisilnih sredstev, posebnega zapisa o pogovoru z obsojencem »pa iz tega razloga ni delal«. Varuh izraža sum v pravilnost ukrepanja zavoda v dani zadevi. Podrobnosti o disciplinskih in kazenskih postopkih glej tudi zgoraj v odseku o 2. členu Konvencije proti mučenju OZN (»Težave v praksi«) in v tam navajanih prilogah!

VI. K 13. členu

Splošno

102. Od dne 29.11.2000 velja v Sloveniji nov podzakonski akt Zakona o policiji (*Ur.l. št.: 49/98 in 66/98* - zakon je bil, kot že zgoraj omenjeno, predstavljen v aneksu k predhodnem poročilu Odboru proti mučenju), ki je posebej pomemben z vidika uresničevanja pravice do pritožbe, potencialno tudi v primerih mučenja v smislu Konvencije proti mučenju OZN: Navodilo za reševanje pritožb (*Ur.l. št.: 103/2000*). Navodilo konkretizira 28. člen Zakona o policiji, po katerem se lahko posameznik, ki meni, da so mu bile z ravnanjem policista kršene kakšne pravice ali svoboščine, neodvisno od morebitnih drugih pritožbenih ali ovadbenih postopkov v roku 30 dni pritoži tudi na policijo. Ureja način in postopek reševanja pritožbe. Med drugim skupaj z omenjenim zakonom (so)opredeljuje, da mora uradna oseba v primeru, ko je pritožba vložena osebno, na zahtevo pritožnika izdati potrdilo o vloženi pritožbi. Če iz pritožbe ni razvidno, katera pravica ali svoboščina naj bi bila pritožniku kršena, policija od pritožnika zahteva, da pritožbo dopolni v roku osmih dni; če tega ne stori, se šteje, da je od pritožbe odstopil. Pritožbo po določbah navodila rešuje t.i. pooblaščenec za reševanje pritožbe. Gre za osebo, ki jo pooblasti bodisi generalni direktor policije (reševanje pritožb zoper delavce generalne policijske uprave in direktorje policijskih uprav) bodisi direktor policijske uprave (reševanje pritožb zoper delavce policijske uprave). Po določbah navodila lahko direktor generalne policijske uprave ali policijske uprave na predlog npr. pritožnika izloči pooblaščenca v postopku reševanja pritožbe, če je neposredno povezan s policistom ali spornim dogodkom. Navodilo nadalje konkretizira določbe Zakona o policiji, po katerih pri reševanju pritožbe sodelujejo tudi predstavniki javnosti in sindikatov: predstavnike javnosti na ravni policijske uprave imenuje in razrešuje direktor policijske uprave na predlog lokalne skupnosti. V omenjeni določbi navodila gre za enega najpomembnejših, potencialno najučinkovitejših instrumentov nadzora javnosti nad delom policije.

103. Po določilih obravnavanega navodila o utemeljenosti pritožbe odloča poseben senat, sestavljen glede na naravo pritožbe bodisi iz generalnega direktorja generalne policijske uprave bodisi direktorja policijske uprave ali pa od njiju pooblaščenca oseba, predstavnik javnosti, sindikata, pooblaščenec za reševanje pritožbe kot poročevalec in zapisnikar, po potrebi pa tudi strokovnjaki, potrebni za razjasnitev strokovnih vprašanj. Posebej velja poudariti, da so se člani senata dolžni opredeliti do utemeljenosti pritožbe in v roku 30 dni od prejema pritožbe odgovoriti pritožniku. Po navodilu je odločitev senata dokončna, ugovor ne s strani policista v postopku, ne pritožnika ni predviden.²⁴

104. Zgoraj v tem poročilu že obravnavani Pravilnik o izvrševanju kazni zapora konkretizira v številnih določbah različne pravice do pritožbe, predvidene v Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij. Tako je npr. v 95. členu pravilnika predvideno, da mora disciplinska komisija, zoper odločbo katere se je obsojenec pritožil v disciplinski zadevi, »takoaj, najkasneje pa v 48 urah pritožbo odstopiti ministrstvu za pravosodje« skupaj z izpodbijano odločbo, gradivom o disciplinski kršitvi in osebnim spisom obsojenca. V členih 117 do 121 pravilnika je najti še več določb o pritožbah obsojencev. Tako mora npr. direktor Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij pri Ministrstvu za pravosodje RS po prejemu obsojenčeve pritožbe zaradi kršitev pravic ali drugih nepravilnosti v zavodu za prestajanje kazni zapora »ukreniti vse potrebno, da se ugotovi, ali je bilo ravnanje in postopanje delavcev zavoda zakonito in primerno ali pa so bile kršene obsojenčeve pravice«

²⁴ Glej predstavitev Navodila za reševanje pritožbe in kritična stališča z vidika varstva pravnega položaja osumljenega policista v obravnavanih postopkih pri *Jarc S.: Pritožba zoper postopek policistov. Pravna praksa 2001; 3-4: str. 17-18 [ISSN 0352-0730]!*

(118/I. člen). Če direktor ugotovi, da je pritožba utemeljena, naroči upravniku zavoda za prestajanje kazni zapora, da ukrene vse potrebno, da se obsojencu zagotovijo njegove pravice. Hkrati pisno seznani obsojenca o svojih ugotovitvah in morebitnih ukrepih na podlagi pritožbe in ga poduči o pravici poslati pisno pritožbo ministrstvu za pravosodje, če meni, da njegova pritožba ni bila primerno rešena (člen 188/II in III). Po določbi IV. odstavka 118. člena pravilnika poda obsojenec pritožbo na ministrstvo pisno ali ustno na zapisnik, lahko pa se pritoži tudi ustno delavcu ministrstva za pravosodje, ki je pooblaščen, da opravlja nadzorstvo nad zavodi.

105. V zgoraj že obravnavanem Pravilniku o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v prevzgojni dom je natančno opredeljen postopek z mladoletnikovo pritožbo in sicer zelo podobno, kot v pravkar obravnavanem Pravilniku o izvrševanju kazni zapora. Podobno velja za določbe o nadzorstvu nad zakonitim delovanjem prevzgojnih domov, ki so praktično enake določbam o nadzorstvu nad zakonitim delovanjem zavodov za prestajanje kazni zapora.²⁵

106. Po podatkih Ministrstva za notranje zadeve RS so v referenčnem obdobju z namenom, da bi povečali učinkovitost dela na področju pritožb in notranje zaščite, sistemsko spremenili organizacijo in sistemizacijo delovnih mest. Oddelku za pritožbe, notranjo zaščito in pomoč policistom v okviru urada generalnega direktorja policije ter uradom direktorjev policijskih uprav je bila dana izrecna pristojnost preiskovanja določenih kaznivih dejanj, katerih storitve so osumljeni policisti, s tem pa tudi možnost bolj neodvisnega in objektivnega preiskovanja kaznivih dejanj policistov.

107. Generalna policijska uprava je v letu 2000 pripravila posebne kartončke, ki so natisnjeni v več jezikih (slovenski, francoski, angleški, nemški, madžarski in italijanski jezik), na katerem je obvestilo o prijetju zaradi odvzema prostosti, kot ga določa pravilnik o policijskih pooblastilih in ki zajema osnovne podatke o zakonskih razlogih za prijetje ter pravice, ki jih ima oseba, ki ji je odvzeta prostost (Miranda). Kartonček so prejeli vsi policisti in ga uporabljajo pri odvzemih prostosti.

108. Prav tako sta bila v letu 2000 izdelana posebna plakata, ki v 12 različnih jezikih seznanjata pridržane osebe z zakonskimi razlogi za odvzem prostosti in pravicami, ki jih ima oseba, ki ji je odvzeta prostost. Plakate so prejele vse policijske enote in se v službenih prostorih nahajajo na vidnem mestu, kjer se lahko z njihovo vsebino seznanjajo pridržane osebe.

Težave v praksi

109. Po zagotovilih Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije je to ministrstvo v referenčnem obdobju vlagalo velike napore v dograjevanje in izpopolnjevanje postopka reševanja pritožb, vloženih zoper policiste zaradi nepravilne izvedbe policijskega postopka. Od novembra 2000, ko je začelo veljati novo navodilo za reševanje pritožb v skladu z 28. členom Zakona o policiji (*glej predstavitev zgoraj*), se pritožbe, ki se izkažejo za utemeljene, predstavljene udeležencem izobraževanj in strokovnih izpopolnjevanj, da bi v prihodnje čim bolj zmanjšali možnosti napačnega ravnanja v podobnih razmerah.

110. Slovenska policija je v letu 2000 prejela 1.552 pritožb, kar je manj kot v letu 1999, ko je prejela 1.843 pritožb. Med rešenimi pritožbami v letu 2000 je bilo utemeljenih 14,9% (201) pritožb, leto prej pa 13,3% (214). Natančna struktura in statistike v zvezi s temi pritožbami so razvidni iz priloge k temu poročilu: »Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije – poročilo o izvrševanju Konvencije proti mučenju OZN«.

111. Zaradi domnevnega nestrokovnega in nekorektnega dela policistov je bilo v letih 1999/2000 največ pritožb na področju cestnoprometne varnosti (izterjava denarne kazni na kraju prekrška, odreditev preizkusa alkoholiziranosti in odreditev strokovnega pregleda). Na področju preiskovanja kaznivih dejanj je bilo največ pritožb zaradi zbiranja obvestil,

²⁵ Glej predstavitev zgoraj.

privedbe in zasega predmetov. Na področju javnega reda pa so se državljani največkrat pritoževali zaradi zbiranja obvestil, ukazovanja, in dajanja navodil. Na področju varovanja meje je bilo največ pritožb zaradi zavrnitve vstopa v državo, pregleda prevoznih sredstev, potnikov in prtljage ter zaradi ukazovanja in dajanja navodil. Policistom so največkrat očitali nekorektnost, nestrokovnost in neukrepanje.

112. Zaradi uporabe pooblastil, prisilnih sredstev in drugih vzrokov je bilo v pritožbenih postopkih v letu 2000 ugotovljenih 3.317 pritožbenih razlogov, v letu 1999 pa 3.440. Utemeljenih je bilo 492 (14,8 %) pritožbenih razlogov, leto prej pa 355 (10,3 %). Zaradi uporabe policijskih pooblastil je bilo v letu 2000 obravnavanih 1.366 pritožbenih razlogov, od tega je bilo utemeljenih 154 (11,3 %), v letu 1999 pa 1.330, od tega jih je bilo utemeljenih 99 (7,4 %). Največ pritožb se je nanašalo na izterjavo denarne kazni na kraju prekrška, zbiranje obvestil in odreditev preizkusa alkoholiziranosti. Zaradi uporabe prisilnih sredstev je bilo obravnavanih 222 pritožbenih razlogov, od tega je bilo utemeljenih 11,7 % (26), leto prej pa 176 pritožbenih razlogov, od tega je bilo utemeljenih le 9 (5,1 %). Največ pritožb je bilo zaradi uporabe sredstev za vezanje in vklepanje, plinskega razpršilca in fizične sile. Konkretno gre po podatkih Ministrstva za notranje zadeve RS v obravnavanih zadevah za naslednje dejanske stanove:

- (a) policist naj bi v navzočnosti več ljudi stopil za vrat osebi in jo dvakrat brcnil, ko je ležala na tleh, vklepana v lisice (disciplinski postopek je bil ustavljen, ker je disciplinski organ ugotovil, da niso podani vsi elementi disciplinske kršitve);
- (b) policist naj bi voznika grobo potegnil iz vozila (disciplinski postopek je bil ustavljen, ker je disciplinski organ ocenil, da ni dovolj dokazov za disciplinsko kršitev);
- (c) policist naj bi brcnil v trebuh na tleh ležečega občana (disciplinski postopek je bil ustavljen zaradi zastaranja);
- (d) policist naj bi grozil mladoletniku, ga žalil ter pretepel z gumijevko in rokami (disciplinski postopek je bil ustavljen zaradi zastaranja);
- (e) policist je udaril mladoletnika z dlanjo po licu (izrečen je bil disciplinski ukrep pogojnega prenehanja delovnega razmerja);
- (f) policista sta osebo, vklepano v lisice, večkrat udarila z roko po telesu in z gumijevko po hrbtu (obema je bil izrečen disciplinski ukrep pogojnega prenehanja delovnega razmerja);
- (g) policist je izvlekel službeno pištolo in se prerival z državljanom (izrečen je bil disciplinski ukrep pogojnega prenehanja delovnega razmerja);
- (h) policist je približno za pol ure protipravno odvzel prostost tujemu državljanu (izrečen je bil disciplinski ukrep pogojnega prenehanja delovnega razmerja);
- (i) policist je neupravičeno odvzel prostost petim osebam in jih s službenim vozilom odpeljal približno 8 km daleč, kjer jih je izpustil (izrečen je bil disciplinski ukrep pogojnega prenehanja delovnega razmerja).

113. Zoper odločbo o pridržanju, izdano na podlagi zakona o policiji in zakona o kazenskem postopku, je bilo v zadnjih dveh letih vloženi 13 pritožb. V štirih primerih so pravosodni organi odločili, da je pritožba utemeljena in je bilo na podlagi razveljavljene odločbe pridržanje odpravljeno, v dveh primerih so zahtevali, da se dopolnijo razlogi za odreditev pridržanja, v sedmih primerih pa so ugotovili, da pritožba ni utemeljena. Na podlagi pritožb in nadzorov je bilo ugotovljeno, da v obravnavanem obdobju ni bilo v dveh primerih opravljenega obveščanja svojcev pridržane osebe.

114. Po zagotovilih Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije je bilo v letih 1999 in 2000 v policiji uvedenih skupaj 38 disciplinskih postopkov zaradi prekoračitve uporabe prisilnih sredstev ali drugih pooblastil, od tega 10 disciplinskih postopkov zaradi

tovrstnih prekorajitev, kjer je šlo za nečloveško ali kruto ravnanje (8 disciplinskih postopkov zaradi kršitev z elementi nečloveškega ali krutega ravnanja in 2 zaradi odreditve nezakonitega pridržanja). Ni pa bilo disciplinskega postopka zoper osebo, ki bi odredila nečloveško ali ponižujoče ali kruto obravnavo. V prej navedenih primerih so policisti ravnali samoiniciativno, ne pa na ukaz nadrejenega. Enako ni bilo disciplinskih postopkov zaradi grdega ravnanja s podrejenimi.

115. V dveh od 10 navedenih primerov je bil disciplinski postopek ustavljen zaradi zastaranja, prav tako v dveh primerih je bil postopek ustavljen zaradi pomanjkanja dokazov, da je policist storil očitano kaznivo dejanje, v šestih primerih pa je bil disciplinski postopek končan z izrekom disciplinskega ukrepa pogojnega prenehanja delovnega razmerja. V primerih, ko je šlo za grdo ravnanje policistov zunaj službenega časa, sta bila dva disciplinska postopka ustavljena zaradi zastaranja, v enem primeru pa je bil policistu izrečen javni opomin.

116. Uvedeni so bili tudi 3 disciplinski postopki zaradi dejanj z elementi nečloveškega ali krutega ravnanja, ko so policisti v prostem času, zunaj službenega časa, grdo ravnali s svojimi bližnjimi.

117. Policisti so bili po najnovejših podatkih Ministrstva za notranje zadeve RS leta 1999 osumljeni storitve 160 kaznivih dejanj, storjenih med opravljanjem nalog v policiji ali zasebno, v letu 2000 pa se je število povzpelo na 181. Večinoma je šlo za kazniva dejanja iz XVI. in XXVI. poglavja Kazenskega zakonika RS²⁶ (kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine in kazniva dejanja zoper uradno dolžnost in javna pooblastila), ki jih lahko policist stori samo pri opravljanju policijskih nalog.

118. Med kaznivimi dejanji iz XVI. poglavja kazenskega zakonika so v letu 2000 prevladoval zlorabe osebnih podatkov (154. člen), protipravni odvzemi svobode (143. člen) ter ogrožanja varnosti (145. člen), med kaznivimi dejanji iz XXVI. poglavja pa kršitve človekovega dostojanstva (270. člen) ter zlorabe uradnega položaja ali uradnih pravic (261. člen). V letu 2000 je bilo storitve kaznivih dejanj osumljenih 175 policistov, kar je 38 več kot v letu 1999 (137).

119. V obravnavanem obdobju je bil en primer grdega ravnanja s tujimi državljani pri odvzemu prostosti. V centru za tujce v Ljubljani so trije policisti 10.9.2000 med 21.30 in 1.30 uro grdo ravnali s petimi državljani LR Kitajske in s svojim početjem prizadeli njihovo človeško dostojanstvo. Zoper vse tri policiste je urad kriminalistične policije policijske uprave Ljubljana vložil kazensko ovadbo zaradi suma storitve kaznivega dejanja kršenja človeškega dostojanstva z zlorabo uradnega položaja ali uradnih pravic po čl. 270 KZ, uveden pa je bil tudi disciplinski postopek. Nadrobna struktura in statistike v zvezi s temi kaznivimi dejanji so razvidni iz priloge k temu poročilu: »Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije – poročilo o izvrševanju Konvencije proti mučenju OZN«.

120. V skladu z veljavno zakonodajo se vloga predlagatelja v policijskih disciplinskih in sorodnih postopkih ugotavljanja odgovornosti policista zaključijo z vložitvijo pisnega zahtevka za uvedbo disciplinskega postopka. Na podlagi tega zahtevka pooblaščenec za vodenje disciplinskega postopka (ki ni nikdar predlagatelj) v imenu delodajalca izvede disciplinski postopek. Predlagatelj sodeluje v postopku le, če ga pooblaščenec za vodenje postopka povabi kot prič.

121. V letu 2000 je Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij RS v pritožbenih postopkih obravnavala 124 pritožb, od katerih je bilo 11 v celoti ali delno utemeljenih. Praviloma so se v fazi obravnave pritožbe ustrezni strokovni delavci Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij pogovorili tako s pritožnikom, kakor tudi z delavcem, zoper katerega je bila podana pritožba. Vedno je omenjena uprava pritožniku poslala pisni odgovor na pritožbene navedbe. Kazenske ovadbe, ki so jih posamezni obsojenci v tem obdobju zoper delavce

²⁶ Glej nadrobno predstavitev v uvodnem poročilu Slovenije Odboru proti mučenju.

zavodov za prestajanje kazni zapora pošiljali neposredno na državno tožilstvo, so bile po razpoložljivih podatkih vse zavržene.

122. Največ pritožb, ki jih je obravnavala Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij v referenčnem obdobju se je nanašalo na nepodelitev ugodnosti prostih izhodov iz zavoda za prestajanje kazni zapora, nekorektnega postopanja s strani zaporskih paznikov, zlasti zaradi uporabe prisilnih sredstev, prezasedenosti bivalnih prostorov, neustrezne prehrane in neupoštevanja zakonodaje za omejevanje porabe tobačnih izdelkov (nedovoljenega kajenja), pa tudi zaradi občutka ogroženosti s strani soobsojencev. Množičnih ali organiziranih uporov varovancev tako v zaporih kot v prevzgojnem domu za mladoletnike pa tudi v referenčnem obdobju v Sloveniji ni bilo.

123. Po podatkih Ministrstva za pravosodje RS je bilo zoper uslužbenke zavodov za prestajanje kazni zapora v letu 2000 izpeljanih 6 disciplinskih postopkov.

124. Po zagotovilih Generalštaba Slovenske vojske z dne 16.02.2001 je Slovenska vojska referenčnem obdobju zadnjih dveh let obravnavala pet pritožb zaradi grdega ravnanja nadrejenih, nobene pa posebej v zvezi s prekoračitvijo pooblastil vojaške policije. V istem obdobju so bili uvedeni trije disciplinski postopki. Šlo je za žalitev osebnega dostojanstva skupine pripadnic enote, nadalje za zadevo, ko je bila sedmim vojakom za krajši čas protipravno odvzeta prostost (med njimi petim zvezane roke zaradi neprimerne obnašanja pred nadrejenim), ter za primer streljanja pred skupino vojakov v zrak kot oblike grožnje podrejenim. Vsi opisani disciplinski postopki so v času priprave pričujočega poročila še v teku in o razpletu ni mogoče poročati. V omenjenih postopkih po zagotovilih Generalštaba Slovenske vojske »predlagatelji po potrebi sodelujejo v dokaznem delu disciplinskega postopka«.

125. Varuh človekovih pravic RS v svojih poročilih in sporočilih za javnost tako rekoč ves čas opozarja na zaostanke pri pravnem odločanju o pravicah ljudi, vključno z zaostanki pri reševanju njihovih pritožb v najširšem smislu. V zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu varuha npr. najdemo opozorilo: »Med upravnimi nalogami, ki jih izvajajo ministrstva, velja opozoriti na še vedno prisotne zastoje pri obravnavanju pritožb na ministrstvih, ki odločajo v vlogi drugostopenjskega organa«. Takšni zaostanki so po ugotovitvah varuha med drugim prisotni na Ministrstvu za notranje zadeve. Varuh v poročilu pravi: »Opozarjamo tudi na dolgotrajnost nekaterih postopkov pri tistih ministrstvih, ki niso izrazito obremenjena s številnimi upravnimi postopki.« Prav posebej varuh še naprej opozarja na zaostanke na okrajnem in okrožnem (tudi kazenskem) sodstvu in pri sodnikih za prekrške. V teh zaostankih so brez dvoma skrite tudi potencialne kršitve učinkovitega pravnega varstva posameznika v primerih mučenja po konvenciji proti mučenju OZN.

126. Varuh človekovih pravic v zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu med drugim kritizira tudi nezadostno objavljene možnosti pritožb varovancem v socialnovarstvenih ustanovah. Večina domov za starejše v Sloveniji po njegovih ugotovitvah nima brošure (knjižice) ali vsaj zloženke, ki bi jo ob sprejemu prejel stanovalec, pa tudi njegovi bližnji. Varuh predlaga, da vsak dom za starejše pripravi takšno pisno informacijo, ki naj med drugim vsebuje tudi navedbo pravic in dolžnosti, ki posameznika in njegove bližnje še posebej zadevajo v zvezi z zavodskim varstvom, vključno s pritožbenimi možnostmi. Varuh kritizira zlasti nezadostno dostopnost hišnih redov. Po njegovem bi morali biti ti akti na voljo (lahko kot plakat) tudi v knjižnici in skupnih prostorih, v praksi pa imajo po ugotovitvah varuha nekateri slovenski domovi za starejše po četrto stoletja stare (in še slabo dostopne) hišne rede, kar kliče po čimprejšnjem sprejemu novih, sedanjemu času prilagojenih pravil. Po mnenju varuha za resno uresničevanje pravice do pritožbe ni dovolj zgolj nabiralnik za "pohvale in pritožbe" v tvrstnih institucijah. Varuh pravi: »Določeni morajo biti naslovnik za sprejem pritožbe (socialna delavka, glavna sestra ali direktor) z jasnimi navodili za vložitev pritožbe. Pritožbene poti morajo biti brez težav dostopne in preproste za uporabo. Temeljno vodilo pa mora biti, da se pritožba obravnava hitro, temeljito in pravično. Postopek mora biti pošten, nepristranski in zaupen. Pritožniku gre natančno pojasnilo zadeve. Če je pritožba utemeljena, je treba zagotoviti primerne poti za odpravo napak oziroma za sankcioniranje nepravilnosti. Zavezanost načelu učinkovitega

obravnavanja pritožb mora biti neločljivi sestavni del skrbi za kakovostne storitve zavoda.« V slovenski praksi varuh človekovih pravic pogosto ugotavlja drugačno stanje.

127. Poseben del poročila Varuh človekovih pravic RS posveti disciplinskim postopkom zoper varovance socialnovarstvenih zavodov. V domovih za starejše se po njegovih ugotovitvah npr. občasno soočijo tudi z disciplinskimi postopki zoper stanovalce, kjer kot disciplinska sankcija prihaja v poštev tudi odpust stanovalca iz zavoda. Varuh opozarja, da morajo biti poleg disciplinskega postopka, vključno s pravico do pritožbe, jasno vnaprej določena tudi ravnanja, ki pomenijo disciplinsko kršitev (kršitve hišnega reda in dobrih medsebojnih odnosov v zavodu). Ugotavlja, da v praksi tozadevne določbe vsebuje več aktov: statut, hišni red ter pravilnik o sprejemu in odpustu stanovalcev doma; takšna razdrobljenost po mnenju varuha lahko pomeni nepreglednost, kar ne pripomore k pravni varnosti stanovalca, ki je soočen z očitkom disciplinske kršitve in posledičnim postopkom.

128. V zgoraj v tem poročilu že omenjenem Zakonu o carinski službi ni nobenih določil o pritožbenih poteh za prizadetega posameznika, ki meni, da so bile z ravnanjem pooblaščenih uradnih oseb carinske službe kršene njegove pravice ali svoboščine, niti določb, kakšno pravno pot lahko ubere posameznik, kadar meni, da je pooblaščen uradna oseba storila napako ali zgolj nekorektnost. Zakon sicer govori o disciplinski odgovornosti, vendar posameznik neposredno po zakonu ni predlagatelj v disciplinskem postopku. Kot ugotavlja Varuh človekovih pravic RS v svojem zadnjem uradno objavljenem letnem poročilu, zaradi primerljivosti številnih pooblastil delavcev carine s policijskimi pooblastili po Zakonu o policiji in zelo izrazitih možnosti njihovih zlorab takšna pomanjkljiva zakonska ureditev pritožbenih poti ni zadovoljljiva, ampak bi moral zakon izrecno odpirati širše in nadrobneje urejene pritožbene možnosti, podobno kot to poznamo v Zakonu o policiji.²⁷

129. Argumenti varuha veljajo tudi še po kasnejši uveljavitvi določb Pravilnika o načinu izvajanja pooblastil pooblaščenih uradnih oseb carinske službe (*Ur.l., št.: 65/2000*), ki sicer nadrobneje ureja pravice prizadetih oseb v stikih s carinsko službo (vključno s pravico pritožbe na Generalni carinski urad, predvideno v določbi 57. člena pravilnika), vendar zgolj kot podzakonski pravni akt.

SEZNAM KRATIC:

Ur.l. - Uradni list Republike Slovenije
RS - Republika Slovenija
KZ - Kazenski zakon (Republike Slovenije)

Ostale kratice so posebej utemeljene v besedilu poročila.

SEZNAM PRILOG:

1. Letno poročilo Varuha človekovih pravic RS za leto 1999.
2. Sodba Ustavnega sodišča RS v zvezi z Zakonom o azilu (Uradni list št. 66/2000 dne 26.7.2000 pod zaporedno številko 3064).
3. Statistično letno poročilo Statističnega urada RS za leto 2000.
4. Ministrstvo za pravosodje RS - podatki za poročilo o Konvenciji proti mučenju OZN.
5. Ministrstvo za notranje zadeve RS - podatki za poročilo o Konvenciji proti mučenju OZN.
6. Podatki Ministrstva za notranje zadeve RS o relativni obremenjenosti RS z begunci in azilanti.

²⁷ Glej tudi letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 1999, str. 33!